

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta Filozofická

Bakalářská práce

**Aktérská konceptualizace domova ženami bez přístřeší
v kontextu sociálních služeb pro osoby bez domova**

Dana Kobrlová

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta Filozofická

Katedra sociologie a sociální práce

Studijní program Sociální práce

Bakalářská práce

**Aktérská konceptualizace domova ženami bez přístřeší
v kontextu sociálních služeb pro osoby bez domova**

Dana Kobrlová

Vedoucí práce:

Mgr. Ladislav Toušek, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta Filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen zdrojů uvedených v seznamu literatury.

Plzeň, duben 2024

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Ladislavu Touškovi, Ph.D. za jeho cenné odborné rady, vstřícnost a ochotu mi věnovat svůj čas. V neposlední řadě patří velký dík všem ženám, které byly ochotny se prostřednictvím svých příběhů podílet na výzkumné části této práce. Rovněž děkuji svým blízkým za jejich trpělivost, cenné rady a neustávající podporu.

OBSAH

ÚVOD	4
1 TEORETICKÁ ČÁST	6
1.1 DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ	7
1.1.1 Příčiny bezdomovectví	9
1.1.2 Klasifikace bezdomovectví dle typologie ETHOS	10
1.2 ŽENSKÉ BEZDOMOVECTVÍ	11
1.2.1 Fenomén skrytého bezdomovectví	11
1.2.2 Specifické aspekty a rizika	13
1.2.3 Vybrané přístupy sociální práce s ženami bez přístřeší	15
1.3 BEZDOMOVECTVÍ A DOMOV	17
1.3.1 Vybrané přístupy ke studiím domova	17
1.3.2 Pojetí domova dle Somervilla (1992)	18
1.3.3 Konceptualizace domova osobami bez domova	19
1.3.4 Genderové aspekty konceptualizace domova	21
1.4 SOCIÁLNÍ SLUŽBY POSKYTOVANÉ LIDEM BEZ DOMOVA NA ÚZEMÍ MĚSTA PLZNĚ	22
1.4.1 Domov sv. Františka, Městská charita Plzeň	23
1.4.2 Středisko křesťanské pomoci	24
1.4.3 K Srdci, z.s.	25
1.4.4 Terénní programy, TADY A TEĎ, o.p.s	25
1.4.5 Kontaktní centrum, Centrum protidrogové prevence a terapie, o. p. s	26
1.4.6 Kontaktní centrum, Point 14, z.ú.	26
1.4.7 Azylový dům Patronus, Armáda spásy v České Republice, z.s....	27
2 VÝZKUMNÁ ČÁST	27

2.1	METODOLOGIE.....	27
2.1.1	Sběr dat.....	28
2.1.2	Výběr a charakteristika komunikačních partnerek	29
2.1.3	Etické aspekty výzkumu	30
2.1.4	Metody analýzy získaných dat.....	31
2.2	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	33
2.2.1	Prezentace jednotlivých zjištění	33
3	DISKUZE.....	47
	ZÁVĚR.....	50
	POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	52
	RESUMÉ.....	60
	PŘÍLOHY.....	61
	Příloha č. 1 – Osnova polostrukturovaného rozhovoru.....	61
	Příloha č. 2 – Ukázka kódovacího rámce.....	64

ÚVOD

Tato bakalářská práce se věnuje tématu aktéřské konceptualizace domova ženami bez přístřeší. Text práce nabízí čtenáři*ce především vhled do životů žen žijících tzv. na ulici s ohledem na sociální služby, které v různé míře využívají k uspokojení a naplnění potřeb, které vyplývají z jejich nepříznivé sociální situace.

K zájmu o téma bakalářské práce mne přivedla zkušenost podílení se na aktivitách plzeňské odnože iniciativy Food not Bombs, která, mimo jiné akce, pořádá každou neděli před Západočeským muzeem sdílení polévky s kýmkoliv, kdo má o kolektivem uvařené jídlo zájem. Sdílení polévky se účastní především lidé bez domova – pravidelné nedělní vaření a sdílení jídla mě přivedlo k řadě zajímavých příběhů, které ve mně vzbudily zájem o téma bezdomovectví. Téma ženského bezdomovectví jsem si zvolila především díky zájmu o to, jak dané ženy vnímají možnosti poskytované pomoci, zdali jim přijdou dostačující a vyhovující. Na základě zkušeností z vyprávění žen bez domova jsem získala dojem, že poskytované služby často nereagují na potřeby žen dostatečným a důstojným způsobem. Proto jsem se rozhodla svou bakalářskou práci věnovat právě tomuto tématu.

Hlavním cílem této práce je zjistit, jaká je aktéřská konceptualizace domova ženami bez přístřeší. Na hlavní výzkumnou otázku navazuje neméně důležitá podotázka, která si klade za cíl objasnit, jak na zmíněné potřeby plynoucí z absence domova a jeho vnímání, reagují dle subjektivních výpovědí žen sociální služby na území města Plzně. .

Teoretická část této práce sestává z vymezení problematiky bezdomovectví s ohledem na jeho různé podoby, mimo jiné nabízí pohled na danou problematiku v kontextu širších socioekonomických souvislostí. V kontextu bezdomovectví se teoretická část práce dále věnuje bezdomovectví ženskému s přihlédnutím na specifika, která sebou ženské bezdomovectví nese. Důraz je kladen na intersekcionalní faktory nerovností, se kterými že ženy bez přístřeší v kontextu

svých životů mohou setkávat. Text v tomto ohledu krátce představuje vybrané principy a metody sociální práce, které berou v potaz výše zmíněná specifika, která jsou ženskému bezdomovectví poplatná. Následuje představení problematiky konceptualizace domova dle různých přístupů. Konec teoretické části obsahuje souhrn sociálních služeb (nejen) pro osoby bez přístřeší, které jsou poskytovány na území města Plzně.

Ve výzkumné části uvádím metodologický postup výzkumu a jeho etické aspekty. Práce dále poskytuje prezentaci hlavních zjištění výzkumu – tedy jak dané ženy vnímají domov a jak na potřeby spjaté s jeho absencí reagují sociální služby, které využívají. Prezentace jednotlivých zjištění je rozdělena na dvě části – první z nich se věnuje aktérské konceptualizaci domova ženami bez přístřeší, druhá prezentuje zjištění ohledně sociálních služeb, které tyto ženy využívají. Následuje část práce, která se věnuje diskuzi, kde se pokouším dát výsledná zjištění do širšího kontextu s poznatky uvedenými již v teoretické části této práce. Závěrem shrnuji poznatky z celé práce, reflektuji výzkumnou část a osvětluji relevanci tématu ve vztahu k sociální práci.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část této práce podrobněji popisuje jednotlivé fenomény, které jsou spjaté s vymezeným tématem. Pozornost bude věnována především bezdomovectví – nejprve v obecné rovině, později jeho genderovým aspektům a specifikům s ohledem na bezdomovectví ženské. V rámci této části práce nastíním koncept intersekcionalního přístupu v sociální práci s ženami bez domova. Podstatnou součástí teoretického textu je rovněž seznámení s konceptem domova a jeho platností v kontextu osob bez přístřeší. Dále se text věnuje kritickému náhledu přístupů ke studiím domova s důrazem na feministickou perspektivu celé problematiky. V neposlední řadě teoretická část práce představí sociální služby pro osoby bez přístřeší na území města Plzně a vymezí jejich činnost.

Na tomto místě pokládám za důležité seznámit čtenáře*ku s konkrétnější specifikací osob, jimiž se text zabývá. V kontextu této práce se věnuji bezdomovectví z pohledu typologie bezdomovectví ETHOS (FEANTSA, 2007). V rámci této typologie se jednotlivé kategorie osob bez domova zásadně liší, mají jiná specifika a odlišné potřeby. Konkrétně ve valné většině vycházím z první kategorie definované touto typologií, která definuje osoby jako „bez střechy nad hlavou“ (*roofless*). V jistých případech se však vztahuji k osobám, které by se dle této typologie daly zařadit do kategorie „bez bytu“ (*houseless*). Je tomu tak především v podkapitole týkající se mateřství.

Dominantně v teoretické části práce vycházím z akademických textů, dále pak z publikační činnosti neziskové organizace Jako doma, o.p.s. pracující s ženami bez domova na území města Prahy. Tyto texty čerpají mimo jiné z feministických, aktivistických a kritických proudů (nejen) sociální práce. Obecně pokládám za důležité uplatňovat právě tyto koncepty uvažování zejména kvůli tomu, že mimo jiné kladou důraz na strukturální aspekty nepříznivých sociálních situací.

1.1 DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ

Vymezit problematiku bezdomovectví jednou konkrétní definicí je nelehký úkol. K tomuto tvrzení se přiklání Wagner (2015) který na toto konto uvádí, že „bezdomovectví [je] podmnožinou chudoby, která se navzdory stereotypům neustále mění“ (Wagner 2015, s. 11) – a tedy i z tohoto důvodu je fenomén obtížné definovat. Autor dále uvádí jako problematické to, že lidé termínem „bez domova“ (anglicky *homeless*) ne vždy popisují stejnou skutečnost. Jak uvádí Wardhaugh (2000), bezdomovectví není jednoduchým označením „bytí ve světě“ – je spíše souhrnem komplexních a neustále se měnících zkušeností a identit.

Konkrétně v českém prostředí se zmíněný fenomén v nedávných dobách těšil jistému zájmu – badatelé téma bezdomovectví reflektují prostřednictvím vlastních terénních výzkumů a zúčastněných pozorování (např., Hejnal 2014, Toušek 2013, Vašát 2021). Nabízí jimi alternativní pohled na problematiku (Toušek 2013) a dávají nahlédnout do žité praxe lidí bez domova. Ta se díky tomu pro čtenáře*ku stává transparentnější a snadněji uchopitelná. I napříč výše popsanému se pokusím nabídnout vybrané definice daného fenoménu.

Dle řady tuzemských autorů*rek je bezdomovectví extrémním projevem sociálního vyloučení. Původ, vývoj a důsledky tohoto jevu jsou velmi různorodé a doposud diskutované (Matoušek a kol., 2013; Vágnerová, Marek a Csémy, 2018).

Česká legislativa operuje s pojmem „bezdomovec“ v kontextu Zákona o státním občanství¹ České republiky, kdy je tímto slovem chápána osoba bez státního občanství. Zákon o pomoci v hmotné nouzi² o lidech bez domova hovoří jako o „osobách bez přístřeší“ a definuje je jako osoby, které „nemají naplněny důležité životní potřeby“. V posledním případě Český právní řád hovoří o lidech

---

¹ Zákon č. 186/2013 Sb. (MPSV, 2024)

² Zákon č. 111/2006 Sb. (MPSV, 2024)

bez domova Zákonem o sociálních službách³, kdy v §57 je uživatel sociální služby azylového domu označen jako „osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“; §63 na základě vymezení sociální služby nocleháren hovoří o klientech této služby jako o „osobách bez přístřeší“.

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 vytvořená MPSV o bezdomovectví hovoří jako situaci vzniklé „[...] působením mnoha vlivů a oblastí a je sama o sobě komplikovaným, vnitřně bohatě diferencovaným sociálním, ekonomickým, politickým, zdravotním, právním a bezpečnostním problémem.“ (MPSV 2013, s. 3).

Dle obecného diskurzu se chudá a marginalizovaná část populace dělí na „potřebné“ a „nepotřebné“ (např. Hejnal In Lupták a kol., 2013). První skupina ze zmíněného rozdělení si slitování (čili pomoc systému sociálního zabezpečení) zaslouží (do své situace se nedostala vlastním přičiněním a snaží se ji aktivně řešit). Druhá z nich však nikoliv – je nazíráno, že si své problémy způsobila sama a je pasivní při jejich řešení. Tyto klienty Hejnal (In Lupták a kol., 2013) ve svém textu označuje za „klienty represe“ (toto označení vyplývá z klasifikace politických aktérů, jejichž postoje byly v rámci výzkumu sbírány). Znaky, které tyto osoby charakterizují, jsou přítomnost kriminality, alkoholismu, zneužívání návykových látek, viditelnost ve veřejném prostoru a představa bezdomovectví jako životního stylu. Tento stigmatizující pohled je také hojně mediálně reprezentován – díky tomu se tento obraz stává prototypem „bezdomovce“ který je však stigmatizující pro osoby bez domova, kteří s touto představou mají často pramálo společného.

S přihlédnutím k výše napsanému lze vyvodit, že multifaktoriální povaha a komplexnost fenoménu není snadná pro uchopení. Pohled na bezdomovectví poskytuje mnoho různých úhlů, ze kterých lze daný fenomén zkoumat (Hejnal, 2011).

---

³ Zákon č. 108/2006 Sb. (MPSV, 2024)

1.1.1 Příčiny bezdomovectví

Společensky je bezdomovectví (především jeho příčiny) vnímán typicky prostřednictvím dvou různých pohledů. Historicky převládal názorový diskurz, který kladl vinu a osobní odpovědnost pouze na samotného nositele*ku tohoto problému. Od této individualisticky a na patologie zaměřené perspektivy se také odvíjela i forma poskytované pomoci lidem bez domova, která stála na dobrovolnické činnosti a spočívala především ve zřizování nocleháren a útulků či v rozdávání teplé potravy nebo šatstva (Matoušek 2013, Wagner 2015). Teprve v druhé polovině 20. století se bezdomovectví začalo vnímat více jako sociální problém – především v souvislosti s nedostatečnou bytovou politikou (Matoušek a kol., 2013).

V českém kontextu o výše zmíněných příčinách (faktorech) hovoří Hradečtí (1996). Tyto faktory dělí na faktory individuální a strukturální, kdy mezi individuální řadí faktory materiální, vztahové, osobní nebo institucionální. S přihlédnutím ke skutečnosti, že i individuální selhání mohou být důsledkem strukturálních faktorů, k výše zmíněnému Vašát (2021) dokládá, že jako individuální faktory, které podněcují vznik bezdomovectví, lze chápat i určitý osobnostní charakter či špatnou socializaci. Za strukturální faktory vzniku bezdomovectví dále autoři (Hradečtí, 1996) považují např. přístup politiky daného státu k možnosti rovných příležitostí, nezaměstnanosti, vzdělanosti a kvalifikaci občanů či legislativní rámce, který má se sociální politika daného státu řídit.

Pokud bychom měli vybrat ve společnosti převládající diskurz (byť jen intuitivně), volba by padla zřejmě na individuální příčiny jakožto dominantní pohled na problematiku. Bezdomovectví (v tomto případě v kontextu České republiky) je však dle Vašáta (2021) projevem neustále vzrůstajících ekonomických nerovností a tím pádem jako takové vzniká důsledkem politickoekonomické situace daného území. Jednotlivé příčiny (individuální i

strukturální) nelze při analyzování problematiky opomenout, nicméně se nejedná o dichotomický výběr pouze jedné z možných příčin.

Hejnal (In Lupták a kol., 2013) nabízí v kontextu konstruování obrazu bezdomovectví přihlídnutí k širšímu socioekonomickému kontextu globálního kapitalismu a soudobých evropských států. V návaznosti na další autory Krčál a Mertl (In Lupták a kol., 2013) v tomto ohledu hovoří o nutnosti uvědomení, že i trh může být zdrojem útlaku. Autoři zároveň zmiňují skutečnost, že neoliberalismus svým společensko-tržním pojetím materiálně znevýhodňuje určité části populace – krom toho má toto znevýhodnění „...*hlubší rozměr v tom, jak lidé, kteří se na trhu prosadili, na znevýhodněné nahlíží.*“ (Krčál a Mertl In Lupták a kol., 2013, s. 28). Neoliberalismus dle Hejnala (In Lupták a kol., 2013) „...*prosazuje tržní mechanismy do většiny sfér vládnutí, akcentuje individuální odpovědnost (za strukturálně produkované) problémy...*“ (Hejnal In Lupták a kol. 2013, s. 138). Dle výše zmíněných autorů neoliberální politika – místo toho, aby je snižovala – sociální rizika naopak zvyšuje.

1.1.2 Klasifikace bezdomovectví dle typologie ETHOS

Pro účely této práce využívám typologii bezdomovství a vyloučení z bydlení ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion), kterou vytvořila Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci – FEANTSA (2007). Definování situací bezdomovectví dle výše zmíněné typologie poskytuje rozdělení, které je poplatné evropskému kontextu. Na základě rozdělení do třech kategorií, kterými lze chápat způsob bydlení, definuje situace spojené s absencí jedné nebo více rovin. Tento způsob rozdělení bere v potaz skutečnost, že absence těchto oblastí může vést k bezdomovectví.

Na základě rozdělení bydlení na oblast fyzickou (obývat přiměřené bydlení), sociální (mít možnost vlastního soukromí a prožívání sociálních vztahů) a právní (mít právní důvod k jeho užívání) zmíněná typologie definuje čtyři koncepční kategorie ne/bydlení. Jsou jimi:

- bez střechy (přežívání venku či na noclehárně);
- bez bytu (žití v ubytovnách, pobytových zařízeních, osoby před propuštěním z instituce nebo uživatelé dlouhodobější podpory);
- nejisté bydlení (ohrožení vystěhováním, ohrožení domácím násilím);
- nevyhovující bydlení (provizorní či neobvyklé stavby, nevhodné bydlení, žití v přelidněném bytě).

Výchozí koncepční kategorií ne/bydlení je pro tuto práci kategorie osob „bez střechy“. Jedná se o osoby, které přežívají venku, případně využívají služeb noclehárny. Využívanými místy pro přebývání jsou dle této kategorie různorodá místa ve veřejném prostoru. Typicky jsou jimi prostory pod mostem, odstavené vagóny, opuštěné garáže, stany či sklepy a půdy domů (FEANTSA, 2007).

1.2 ŽENSKÉ BEZDOMOVECTVÍ

V následujících podkapitolách představím specifické jevy a situace, které jsou s ženským bezdomovectvím výrazně spjaté a na které je třeba brát v kontextu životů žen „na ulici“ brát zřetel.

1.2.1 Fenomén skrytého bezdomovectví

Ženské bezdomovectví, ve smyslu osob bez střechy (FEANTSA, 2007), je v mnoha aspektech odlišné od bezdomovectví mužského. Jeden z rozdílů lze například shledat při pohledu na počet žen bez domova ve srovnání s počtem mužů bez domova. Jak vyplývá ze Sčítání osob bez domova v České republice provedeného v roce 2019, z hlediska genderu jsou výsledky sčítání nejvíce rozdílné – muži tvoří 81 % této populace, zatímco ženy zastávají zbylých 19 % (Nešporová a kol., 2019). Jedním z možných vysvětlení pro výrazný nepoměr může být fenomén skrytého bezdomovectví.

Jedno z klíčových specifík ženského bezdomovectví je jeho tzv. skrytost, neviditelnost (Hradečtí, 1996). Kripnerová a kol. (2019) k tomuto tématu uvádí, že ženy bez domova jsou velmi často definovány jinou situací/zkušeností, než tou, že jsou bez domova. Obvykle jsou tyto ženy definovány přes péči o druhé, případně přes své postavení v mezilidských vztazích – především jako matky samoživitelky, oběti domácího násilí, nemocné ženy, nebo seniorky, které nikoho nemají. K podobnému dochází i Bretherton (2017), podle které ženy, které přichází o domov důsledkem domácího násilí ze strany svého partnera, jsou často definovány jako ženy, které jsou oběťmi domácího násilí, nikoliv jako ženy bez domova. Z tohoto lze vyvodit, že jedním z aspektů skrytého bezdomovectví (s ohledem na ženy) je skutečnost, že se tyto ženy potýkají s rozsáhlým spektrem výše popsaných jevů, které jsou s ženským bezdomovectvím úzce spjaty. Jsou to tedy samostatné a komplexní problematiky, jimiž lze osobu ženy definovat a např. v kontextu sociální práce s osobou spolupracovat na základě specifík nepříznivé sociální situace již v rámci jasně vymezené cílové skupiny.

Dle Bretherton (2017) je k dispozici spousta důkazů, které nastiňují skutečnost, že ženy bez domova v tísnivých situacích upřednostňují využívání svých vlastních zdrojů (přátel, příbuzných atd.) před službami poskytovanými pro osoby bez domova. Takto mluví i Hetmánková (2013), kdy jako jednu z příčin tohoto jevu udává prohlubující se stigmatizaci (i ze strany pomáhajících služeb), která zapřičiňuje nechuť k využívání sociálních služeb či služeb úřadů. V kontextu využívaných služeb Bandit (2016) dále dodává, že ztráta kompetencí, rozhodování zaměstnanců*kyň zařízení o osobních věcech nebo „odměna za slušné chování“ v podobě postele vyvolává v lidech bez domova nepříjemné pocity.

Ze zmíněného lze vyvodit, že tyto ženy jsou „neviditelné“ především z důvodu nezachycení jejich přítomnosti v rámci výzkumů či administrativních statistik právě služeb konkrétně určených pro osoby bez přístřeší (Mayock a Bretherton, 2016).

1.2.2 Specifické aspekty a rizika

Jedním ze specifických aspektů ženského bezdomovectví (v kontextu bytí bez přístřeší) uvádí Hetmánková (2013) zvýšenou zranitelnost při pobytu na ulici a sníženou ekonomickou sílu. V kontextu oné zranitelnosti autorka uvádí především různé typy sexualizovaného násilí (tj. slovní či fyzické útoky sexualizovaného charakteru). Zvýšená zranitelnost je dle Dries a kol. (In Mayock a Bretherton 2016) zapříčiněna chudobou, rozpadem rodiny, genderově podmíněným násilím, důsledky ústavní péče a/nebo psychickým onemocněním. Na tomto místě je důležité dodat, že téměř všechny jmenované příčiny vyšší míry zranitelnosti jsou poplatné i pro bezdomovectví, které se týká mužů.

Při označování aspektů ženského bezdomovectví jako odlišných od aspektů bezdomovectví mužského je třeba brát v potaz křížení jednotlivých rovin útlaku, které tyto ženy zažívají (Glumbíková, Gřundělová a Gojová 2018). Dle zmíněných autorek se tyto intersekcionalní faktory mohou mnohdy vzájemně posilovat a přispívat k tvorbě hlubších nerovností – jsou jimi například gender, mateřství, samoživitelství (a z něj plynoucí socioekonomická situace) ale i třída, případně rasa/etnicita (Glumbíková, Gřundělová a Gojová 2018).

V následujících podkapitolách se budu blíže věnovat dvěma výše zmíněným specifickým, které v kontextu ženského bezdomovectví hrají roli.

1.2.2.1 Mateřství

Stereotypně je mateřství jako součást ženské identity – tím se mateřství stává významným kritériem k hodnocení žen (Glumbíková, Gřundělová a Gojová 2018). Ve chvíli, kdy matka samoživitelka ztratí bydlení, je automaticky ohrožena i ztrátou dětí (Hetmánková 2014). Pokud hovoříme dle typologie ETHOS o ženách přežívajících ve veřejných prostorech bez možnosti ubytování (tzv. *roofless*) (FEANTSA 2007), nevyhnutelnou zkušeností se pro matky stává oddělení od svého dítěte. Separace matky a dítěte je v případě žen bez domova dobrovolná či nedobrovolná. Dle Dries a kol. (In Mayock a Bretherton 2016)

žena v případě dobrovolné separace volí možnost péče o děti prostřednictvím své rodiny či přátel. K nedobrovolné separaci dochází soudním rozhodnutím. Důvody pro nedobrovolnou separaci jsou různé a individuální, v České republice je tento proces vymezen zákonem o sociálně-právní ochraně dětí⁴.

Již výše zmíněná rozvrstvenost útlaku, který ženy bez domova mohou zažívat, způsobuje zaměňování situace ztráty bydlení za selhání v roli matky (Glumbíková, Gřundělová a Gojová 2018). Autorky dále dokládají, že jedním z dominantních označení, která ženy bez domova získávají, jsou kromě jiných i např. „[...] špatná matka, neschopná se postarat[...]“ (Glumbíková, Gřundělová a Gojová 2018. s. 171). Mateřství tak lze pro ženy bez domova vnímat jako významný stresor.

Dle Dries a kol. (In Mayock a Bretherton 2016) rodičovská (mateřská) odpovědnost může být i jedním z faktorů vzniku bezdomovectví. Autorky a autoři v tomto kontextu hovoří především o znevýhodnění na trhu práce – pracovní příležitosti pro matky s dětmi jsou omezené. V kombinaci s limitovanými možnostmi v oblasti péče o děti ve chvíli, kdy je matka v zaměstnání se jedná o faktor, který dané ženě může bránit v nalezení stabilnějšího zaměstnání a tím zlepšení její situace. V tomto případě je zde pojem bezdomovectví užit ve smyslu *houseless* (FEANTSA, 2007). Je však nutné dodat, že mateřství/rodičovství, lze v mnoha případech chápat naopak právě jako prevenci ženského bezdomovectví – především ve smyslu bytí „bez přístřeší“ (*roofless*) (FEANTSA, 2007). Je tomu tak v případě, kdy daná žena využije se svými dětmi sociálních služeb azylových domů pro matky s dětmi.

1.2.2.2 Násilí

Lofstrand a Quilgars (In Mayock a Bretherton 2016) zmiňují právě násilí a zneužívání jako jeden z hlavních faktorů, které je třeba brát v potaz při chápání rizik ženského bezdomovectví.

---

⁴ Zákon č. 359/1999 Sb. (MPSV, 2024)

V kontextu genderově podmíněného násilí, se násilí stává prostředkem kontroly, která je uplatňovaná na ženách (Benešová, In Kolářová a Lindovská 2016.) Hetmánková (2013) k tomuto dodává skutečnost plynoucí z jejího výzkumu, kdy se 90 % tázaných žen setkala s nějakou formou právě genderově podmíněného násilí. Značná část zmíněných žen popsala zhoršení situace až po ztrátě bydlení.

Ženy bez domova, v tomto smyslu dle typologie ETHOS „bez střechy“ (FEANTSA, 2007), volí pro vypořádávání se s násilím na ulici rozličné strategie. Jednou ze strategií je vyhledávání společnosti a vztahů (převážně s muži). Z předloženého výzkumu vyplývá, že dané ženy od takovýchto vztahů očekávají ochranu před rozličnými hrozbami a psychickou oporu. Mezi další strategie patří například vyhýbání se nebezpečným místům, kterými jsou podle těchto žen veřejná a otevřená místa (nádražní haly nebo ulice). Kromě nebezpečných míst ženy identifikují i „bezpečné“ a „nebezpečné časy“ pro pobývání na veřejných místech – jinými slovy časy během dne, kdy se ženy necítí ve vysoké míře ohroženy a časy, kdy se ženy před potencionálními hrozbami raději ukryjí (Frišaufová a Kolářová, In Kolářová a Lindovská 2016).

Zmíněné vytváření (partnerských) vztahů pro ženu na ulici nemusí nutně znamenat pouze ochranu před nebezpečím a oporu. Ze strany mužů je častým jevem v kontextu těchto vztahů zneužití moci vůči ženě. Toto zneužívání má různé podoby – může se jednat o odebrání dávek hmotné nouze, které náleží ženě či sexuální zneužití (Hetmánková, 2013). Dle Bandit (2016) jsou sexuální zneužití či znásilnění častým způsobem, jak si žena od svého partnera/partnerky „kupuje“ místo na spaní.

1.2.3 Vybrané přístupy sociální práce s ženami bez přístřeší

V této části práce představím vybrané přístupy sociální práce s ženami bez domova, které mohou být platné pro všechny kategorie osob dle typologie ETHOS. V návaznosti na zmínku v předešlých kapitolách o souběžně probíhajícím mnohovrstevnatém útlaku, se kterým se ženy bez domova potýkají,

krátce představím intersekcionalní přístup v sociální práci. Dále krátce představím koncept trauma-informovaného přístupu jako jedno z dalších možných východisek pro práci s vybranou cílovou skupinou s ohledem na traumata získaná (nejen) zkušeností bezdomovectví.

1.2.3.1 Intersekcionalní přístup

Pojem „intersekcionalita“ je spojen s druhou vlnou feminismu (60. léta 20. století) – je utvářen v reakci na vlnu první, která byla postupem času podrobena kritice samotných žen. Druhá feministická vlna klade důraz na hlas marginalizovaných žen (ženy různé barvy pleti, ženy s postižením nebo ženy s jinou, než heterosexuální orientací). Jinými slovy upozorňovala na útlak, který samotné ženy ze střední a vyšší třídy způsobovaly jiným ženám (Machovcová, 2009).

V kontextu sociální práce intersekcionalní perspektiva navazuje na principy kritické sociální práce. Hlavní východisko kritické sociální práce je identifikování příslušenství k rase, etnicitě, třídě a/nebo genderu jako zásadních faktorů, které mají vliv na problémy osobního a sociálního charakteru. Pozornost v kontextu kritického diskurzu se přesouvá na společenské a politické okolnosti, kterých je klient*ka nedílnou součástí (Límová, 2018). Přímou v kontextu sociální práce intersekcionalní perspektiva upozorňuje na to, jakou roli hrají nerovné mocenské vztahy v kontextu konstruování sociálních problémů, případně následných reakcí sociální práce na ně – v tomto případě konkrétně bezdomovectví. Intersekcionalní perspektiva může sociálním pracovníkům*cím umožnit rozpoznat, prozkoumat a následně reflektovat mnohočetné, mnohovrstevnaté a souběžné formy útlaku, které jsou se sociální prací a bezdomovectvím spojeny (Zufferey, 2017).

1.2.3.2 Trauma-informovaný přístup

Pojetí trauma-informovaného přístupu vychází především z uznání traumatické zkušenosti klienta*ky a jeho následné braní v úvahu v kontextu celé intervence.

Dle Klepáčkové a kol. (2020) je nutné si uvědomit, že některé*ří klientky*ti mají specifické potřeby, které vyplývají z prožitého (nebo právě prožívaného traumatu. Bandit a kol. (2022) v tomto kontextu dodává, že díky trauma informovanému přístupu lze nahlížet na klientčina „selhání“ jako na dost možná jedinou strategii, jak trauma zvládnout.

Trauma-informovaný přístup ve své praxi aplikuje mimo jiné nezisková organizace věnující se ženám bez domova Jako doma o.p.s. Jak výše napsané již naznačuje, tento typ přístupu v sociální práci klade důraz na silné stránky klientky a její následné zmocnění (empowerment) (Bandit a kol, 2022). Sociální služby, které nezohledňují vliv traumatu na osobnost a život jedince mohou vést svou sociální prací k neúmyslnému spuštění traumatizujících reakcí. Klienti*ky těchto služeb je pak vnímají jako emočně nebezpečné, ohrožující a znemožňující aktivizaci schopností a participace. To má za následek nedůvěru ve službu a její další nevyužívání (Michálková, 2020).

1.3 BEZDOMOVECTVÍ A DOMOV

V této části práce se budu věnovat vymezení pojmu „domov“ tak, jak je na něj nahlíženo z různých perspektiv. V dalších podkapitolkách se budu věnovat konceptualizaci domova ve vztahu k lidem bez domova a genderovým aspektům jeho vnímání a zažívání.

1.3.1 Vybrané přístupy ke studiím domova

Domov z pohledu fenomenologických studií představuje ústřední místo a bod lidské existence – jako pro život nezbytné místo (Gibas, 2017). Domov je místem, prostorem, ve kterém žijeme. Kromě takto jednoznačného vymezení je však domov i představou propojenou s pocity a emocemi. Tyto představy a pocity mohou být spojeny s potřebou náležitosti, bezpečí, přijetí, touhy či intimity. V současnosti je takto idealisticky pojatý koncept domova podroben kritice. Prostor domova může být totiž pravým opakem – může vytvářet pocity strachu či

nebezpečí (Blunt a Dowling, 2006). Slovo domov je v tomto případě metaforou jak pro hmotnou stránku domova, tak pro zkušenostní a emocionální rovinu domova, kterou jistým způsobem prožíváme a která rovinu materiální značně přesahuje (Gibas, 2017). Podobně o domově hovoří i Toušek (2013), kdy zmiňuje překryv mezi „domovem“ a „bydlením“ – tedy soukromým prostorem určeným k obývání; zároveň však dokládá skutečnost, že „[...] domov je něco víc, než pouhé bydlení [...]“ (Toušek 2013, s. 42).

Z fenomenologických přístupů ke studiu domova je zřejmé, že se domov tvoří průběžným setkáváním s místem, obýváním místa v průběhu času, proměňováním fyzických vlastností místa a/nebo promítáním svých představ do onoho místa – domov se tedy nemůže jen tak objevit, je třeba jej kontinuálně tvořit a zažívat (Gibas, 2017). Domov je rovněž prezentován jako série protikladných skutečností – domov, jako „[...] místo odpočinku po podniknuté cestě, jako soukromé ústraní před veřejným světem a jako známé a jisté místo v neznámém a nejistém světě.“ (Wardhaugh 2017, s. 76).

Z výše napsaného lze vyvodit, že je domov z tohoto pohledu chápáný jako soukromý a bezpečný prostor, jehož účelem je (v ideálním případě) chránit a navozovat a vytvářet pocity spojené s bezpečím, soukromím či přijetím. Zároveň domov tvoří bariéru, mezi privátní a veřejnou sférou.

V pojetí Blunt a Dowling (2006) domov není univerzální a neměnný stav – vyvíjí se na základě sociálních vztahů, které v jeho prostředí probíhají a které jsou nestálé a proměnlivé. V kontrastu s téměř idealistickým pojetím domova prostřednictvím fenomenologických studií tento pohled vybízí ke kritickému náhledu na celou problematiku.

1.3.2 Pojetí domova dle Somervilla (1992)

Somerville (1992) považuje bezdomovectví za multidimenzionální koncept. Stejně tak nahlíží i na koncept domova. V rámci tématu domova vymezuje šest až

sedm významových dimenzí, které domov nese – jsou jimi *shelter*, *hearth*, *heart*, *privacy*, *roots*, *abode* a případně *paradise*.

S pojmem *shelter* souvisí výhradně materiální pojetí domova, které je schopno zajistit jedinci bezpečí (alespoň ve smyslu střechy nad hlavou). Druhá významová dimenze *hearth* odkazuje na domov, který je schopen zajistit jedinci pohodlí především po fyzické stránce. Takové prostředí poskytuje možnost adekvátního odpočinku. Rovněž domov v této úrovni chápán jako přívětivý prostor ve vztahu k druhým lidem. Domov ve smyslu *heart* představuje přívětivost a stabilitu domova především s ohledem na probíhající mezilidské vztahy, popisuje bezpečnost a vlídnost těchto vztahů. Významová dimenze *privacy* poukazuje na domov ve smyslu poskytnutí kvalit, které jedinci poskytnou kontrolu nad pohybem a přítomností cizích osob a tím zaručí jedinci soukromí. Pojem *roots* odkazuje na dimenzi domova, která poskytuje prostor pro upevňování vlastní jistoty identity a smysluplnosti. *Abode* je označení pro dimenzi domova, která je vnímaná jako minimum toho, co může jedinec nazvat domovem s ohledem na určité umístění v prostoru. V tomto případě se může jednat i o prostor ne nutně spjatý s jedním konkrétním místem. Poslední dimenzí v této konceptualizaci domova nese označení *paradise*. Ta představuje jakýsi idealizovaný souhrn pozitivních aspektů všech dimenzí domova. Jedná se o subjektivně vnímaný ideál.

1.3.3 Konceptualizace domova osobami bez domova

Dle Gibase (2018) je domov spíše situací, ve které se člověk nachází a kterou jistým způsobem prožívá a zažívá – pro zažívání domova tedy není nutně potřeba dům. Jinými slovy stav „bez střechy nad hlavou“ a „bez domova“ nelze brát jako totožný. Je tedy možné se cítit „bez domova“ i se „střechou nad hlavou“ a naopak (Blunt a Dowling 2006). Dle Hejnala (2014) se aktérské pojetí domova lidmi bez domova zásadně neliší od „ne-bezdomovecké“ populace. Otázkou však zůstává, co je a co není domovem? Young (ed. Uhde 2010) nabízí zamyšlení se nad tím, proč např. hotelový pokoj není domovem. Uvádí, že ačkoliv hotelový pokoj

poskytuje veškerý komfort pro bezpečný život, postrádá tento prostor část z nás samých (např. odraz rutinního chování a osobní historie či uzpůsobování prostoru vlastním potřebám). V návaznosti na to hovoří o domově jako o jistém privilegii. I napříč tomu, že má člověk (bez střechy nad hlavou) nějaké vlastní minimální přístřeší, pro možnost konstruování vlastní identity je stále zapotřebí určitá úroveň materiálního zajištění a komfortu (Young ed. Uhde 2010). I Vašát (2021) se přiklání k názoru, že braní v potaz materiální podoby domova má v úvahách o domově svůj význam.

V českém kontextu se konceptualizaci domova lidmi bez domova v uplynulé době věnovali autoři Toušek (2013), Vašát (2021) a Hejnal (2014) – poznatky zmíněných autorů budou hlavním východiskem pro následující část této kapitoly.

První dva výše zmínění autoři došli k protichůdným závěrům. Vašát (2021) tvrdí, že aktérský domov lze zažívat i v jím konceptualizovaných nekonvenčních formách přístřeší (ulice, kolonie, squat, instituce, ubytovny, doubling) (Vašát 2021, s. 239). Z této perspektivy považuje označení „člověk bez domova“ jako nesmyslné, vnímá ho jako formu symbolického násilí. Ač jsou tito lidé bez konvenčního domova, autor tvrdí, že i u osob bez domova dochází ke konstrukci představ o domově, které však nejsou poplatné jeho společenskému vnímání. Oproti tomu Toušek problematiku vymezuje tak, že populace osob bez domova „z podstaty své sociální i prostorové pozice nemá k dispozici prostor, který by bylo možno jak z aktérské (emic), tak z vnější (etic) pozice označit za domov, resp. za bydlení“ (Toušek 2013, s. 49). Následující a zároveň poslední odstavec této kapitoly se věnuje tomu, jak problematice rozumí Hejnal (2014), který bere v potaz koncepty obou zmíněných autorů. Ve své práci na ně navazuje a snaží se o rozvinutí možných dalších interpretací.

Pokud by byla otázka týkající se konceptualizace domova lidmi bez domova položena jednoznačným způsobem „Mají lidé bez domova domov?“, Hejnal (2014, s. 38) na ni odpovídá tím, „[...]že spojení určitého typu obydlí a některých mechanismů sociální organizace bezdomovců vytváří potenciál pro

vnímání daného místa jako domova.“. Autor v tomto kontextu uvádí, že potenciál vytváření domova sebou dle jeho výzkumu nese pouze obývání opuštěných budov, které splňují materiální podmínky pro možnost vnímání prostoru jako domova. Co se týče aktérského pojetí domova dané populace, je kladen důraz na stabilitu obhajitelného vztahu k místu, pocit bezpečí a silnější sociální vazby (Hejnal 2014, s. 39).

1.3.4 Genderové aspekty konceptualizace domova

Dle Wardhaugh (2017) je domov ve veřejném diskurzu spojován s ženami a s ženstvím – od ženy je očekávána péče o domov a domácnost. V tomto kontextu autorka označuje za problematické definování domova výše popsanými protikladnými skutečnostmi. Toto definování dle jejich slov slouží k podtržení „dobroty“ žen, které se souhlasem udržují (pečují o) domov. Na druhou stranu rovněž vyzdvihuje „špatnost“ těch žen, jejichž život probíhá na ulici a ve veřejných prostorech bez možnosti mít střechu nad hlavou (Wardhaugh 2017). Tato tvrzení dokládají a potvrzují multidimenzionální útlak ústící ve stigmatizaci (Glumbíková, Gojová a Gřundělová 2018), který byl zmíněn v předchozích kapitolách.

Historicky feministické kritiky pojetí domova reagují na domnělou představu ženy jako pečovatelky o rodinný krb, o domácnost, zajišťování péče a výchovy potomků. Narážejí na skutečnost, že takové chápání ženského postavení v konceptu domova samotné ženy zbavuje jejich vlastní identity a aktivní subjektivity (Young ed. Uhde 2010).

1.3.4.1 Domov jako prostředí útlu

Jak bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, v případě žen bez domova je častým důvodem vzniku bezdomovectví útěk ze sevření domácího násilí ze strany partnera (Benešová, In Kolářová a Lindovská 2016). Z logické podstaty věci nelze v tomto kontextu hovořit o domově jako o místě, které poskytuje pocit

klidu, přijetí či bezpečí. Wardhaugh (2017) hovoří v tomto smyslu o „domově jako vězení“.

Historicky sebou pojetí domova dle Young (ed. Uhde 2010) nese útlak a důraz na privilegovanost. Autorka se ve svém textu přiklání k myšlence feministických autorek 70. let minulého století – „... *pohodlí a zaopatření, jež nabízejí dům a domov, byly historicky poskytovány na úkor ženy.*“ (Young ed. Uhde 2010, s. 43-44). Wardhaugh (2017) v tomto smyslu hovoří o ženách „homeless-at-home“ (bez domova v domě). Young (ed. Uhde 2010, s. 51) na tuto myšlenku navazuje, když v obecné rovině tvrdí, že „[...]muž má domov na úkor ženina bezdomovectví, jelikož žena je podkladem, na němž muž buduje.“

Hovoříme-li v tomto kontextu o domově jako o místě útlaku, veřejný prostor se pak dle Touška (2013) může stát prostorem, kde se žena může pohybovat nezatížena např. očekávaným výkonem reprodukční práce či jinou formou útlaku, kterou v soukromé sféře domova zažívá. Jiný úhel pohledu v tomto kontextu poskytuje Young (ed. Uhde 2010), která ve svém textu navazuje na americkou feministickou teoretičku bell hooks, která o domově hovoří mimo jiné jako o prostředku k rozvoji odporu vůči útlaku. „Dokud existuje alespoň minimální svoboda, kterou zajišťuje místo domova, existuje místo, kde je možné se shromažďovat bez přítomnosti privilegovaných a rozmlouvat o organizování odporu[...]“ (Young ed. Uhde 2010, s. 88). Naopak v kontextu bezdomovectví Vašát (2021) udává, že je to právě bezdomovectví, které poskytuje široký prostor pro individuální formy rezistence.

1.4 SOCIÁLNÍ SLUŽBY POSKYTOVANÉ LIDEM BEZ DOMOVA NA ÚZEMÍ MĚSTA PLZNĚ

Jelikož je jedním z cílů této práce zjistit, jakým způsobem na potřeby žen bez přístřeší reagují sociální služby na území města Plzně. Proto pokládám za důležité čtenáře*ku seznámit s jejich výčtem. Následující kapitola tedy nabídne výběr služeb pro osoby bez domova na území města Plzně. Některé ze zmíněných

služeb nejsou poskytovány výhradně lidem bez domova – vzhledem k překryvu cílové skupiny osob bez domova a osob užívající návykové látky jsou ve výčtu zmíněny i dvě adiktologické služby (jejichž využívání potvrzují i mé komunikační partnerky). Výběr daných služeb vychází z Registru poskytovatelů sociálních služeb. V jednom konkrétním případě se nejedná o registrovanou sociální službu, do výčtu je zařazena z důvodu hojného využívání mými komunikačními partnerkami.

1.4.1 Domov sv. Františka, Městská charita Plzeň

1.4.1.1 Nízkoprahové denní centrum

Nízkoprahové denní centrum poskytuje osobám bez domova ve vymezené denní době možnost odpočinku, zázemí pro hygienu a přípravu stravy. Nízkoprahové denní centrum také nabízí možnost pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. Služba dále poskytuje možnost zprostředkování lékařské péče či vyprání šatstva. Osoba, která má zájem službu využít nesmí být pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek, dále pak musí být např. mobilní a plně schopna sebeobsluhy (Charita Česká republika, 2024b).

1.4.1.2 Azylový dům

Posláním azylového domu při Domovu sv. Františka je poskytovat celodenní ubytování dospělým jednotlivcům bez přístřeší. Během pobytu na azylovém domě personál služby s klientem/klientkou spolupracuje při řešení osobních záležitostí spojených s jeho/její nepříznivou sociální situací. Takovou situací se dle zmíněné služby rozumí absence legálního bydlení, která je způsobená omezenými schopnostmi a možnostmi si důstojné bydlení zajistit či udržet. Dle zákona o sociálních službách doba poskytnutí služby azylového domu zpravidla nepřevyšuje jeden rok (Charita Česká republika, 2024a).

1.4.1.3 Noclehárna

Služba noclehárny poskytuje ambulantní formou možnost přespání, zázemí pro přípravu stravy a výkon osobní hygieny. Osoba, která má službu zájem využít musí splňovat podmínky, mezi které patří např. nebýt pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Noclehárna je k dispozici denně od 18.00 do 8:00 následujícího dne (v období od 1. 4. do 30. 10. se doba poskytování zkracuje na čas mezi 19.00 až 8.00 následujícího dne (Charita Česká republika, 2024c).

1.4.1.4 Terénní program

Terénní program se snaží monitorovat výskyt a pohyb osob bez domova. Pracovníci a pracovnice poskytují základní sociální poradenství, zjišťují rozsah sociálních a zdravotních problémů, případně poskytují materiální pomoc přímo v terénu (Charita Česká republika, 2024d).

1.4.2 Středisko křesťanské pomoci

Středisko křesťanské pomoci (dále jen SKP) v obecné rovině poskytuje soubor služeb pro osoby, které jsou ohrožené sociálním vyloučením a závislostí na návykových látkách. Konkrétně SKP poskytuje službu Sociální rehabilitace, dále realizuje Terapeutickou komunitu Vršíček, Terénní program a Dům na půl cesty Bójka pro mladé lidi opouštějící ústavní péči (Středisko křesťanské pomoci Plzeň, 2024).

1.4.2.1 Terénní program

Terénní program se snaží prostřednictvím základního sociálního poradenství a materiální pomoci podpořit a motivovat osoby bez domova nebo bezdomovectvím ohrožené (Středisko křesťanské pomoci Plzeň, 2024).

1.4.2.2 Nouzové zimní centrum

Nouzové zimní centrum (dále jen NZC) je zřizováno pod záštitou SKP Plzeň. NZC je otevřeno v zimních měsících v prostorách bývalé myčky v areálu DEPO

2015. Podmínkou pro jeho otevření je klesnutí venkovní teploty pod -3 stupně Celsia po dobu 3 dnů (Středisko křesťanské pomoci Plzeň, 2024).

1.4.3 K Srdci, z.s.

K Srdci z.s. je dobrovolné sdružení občanů, které si klade za cíl podporovat a doprovázet osoby v těžkostech sociálního, existenčního nebo vztahového rázu. Spolek využívá individuálního přístupu k posilování vědomí lidské důstojnosti – v tomto kontextu se nesnaží suplovat sociální ani odborné psychologické služby. Spolek není registrovanou sociální službou. Snaží se být prostorem pro ty, kteří ze sítě sociálních služeb z různých důvodů propadají. Působení spolku vychází z křesťanských hodnot, je rámováno sounáležitostí s katolickou církví. Mezi projekty a pravidelné aktivity spolku patří úklidové brigády, společné pondělní bohoslužby, nebo společné poutě na poutní místa. Spolek má rovněž k dispozici naslouchárnu Betlehem (bývalé veřejné toalety nedaleko kulturního domu Peklo), která je vybavena hygienickým zázemím, jednou týdně se zde lze setkat s ošetřujícím lékařem (Spolek K SRDCI, z.s 2024).

1.4.4 Terénní programy, TADY A TEĎ, o.p.s

Terénní programy TADY A TEĎ, o.p.s. jsou registrovanou sociální službou především pro jednotlivce, kteří hledají pomoc a podporu např. při hledání stabilnějšího bydlení, zaměstnání, případně při jednání s institucemi a doprovodech na úřady. Další náplní terénních programů je zprostředkovat právní či dluhové poradenství, v případě cizinců pomoc při vyřízení pobytového statusu. Služba je určena pro jednotlivce, kteří vedou rizikový způsob života, nebo jsou tímto způsobem života ohroženi (TADY A TEĎ, o.p.s., 2013).

1.4.5 Kontaktní centrum, Centrum protidrogové prevence a terapie, o. p. s

Kontaktní centrum (dále jen KC) poskytuje své služby lidem, kteří užívají návykové látky, současně však mají zájem svou situaci změnit a snižovat rizika, která s užíváním souvisí. Druhou skupinou uživatelů služeb jsou lidé, kteří se rozhodli abstinovat – služba v tomto kontextu nabízí pomoc a podporu i rodinám a blízkým uživatelů návykových látek. Cílem KC je snižovat rizika a důsledky spojená s užíváním návykových látek. KC nabízí bezpečný prostor pro řešení aktuálních problémů – uživatelům služby je k dispozici výměna injekčního materiálu, testování na nemoci spojené s užíváním návykových látek nebo konzultace či ošetření ošetřujícím lékařem. Dále je v KC k dispozici hygienické zázemí jako je sprcha a pračka (Centrum protidrogové prevence a terapie, 2024).

1.4.6 Kontaktní centrum, Point 14, z.ú.

Cíle služeb Kontaktního centra Point 14 jsou (podobně jako u předchozího KC) jsou např. minimalizace sociálních rizik spojených s užíváním návykových látek, stabilizace sociálních podmínek uživatele služby nebo podpora vlastní aktivity a motivace uživatele/ky služby k řešení jeho/její sociální situace. Kontaktní centrum je k dispozici ohledně výměny injekčního materiálu, sociálně-právního poradenství, krizové intervence, zdravotního ošetření, asistence, případných telefonátů či nástupů do léčby, který rovněž zprostředkuje. Nedílnou součástí centra je rovněž možnost testování na infekční choroby (hepatitidy typu C a B, HIV a syfilis). Jednou ze zajímavých aktivit Kontaktního centra Point 14 je tzv. Dámský klub, kde mohou uživatelky služby využít hygienického zázemí a společného prostoru pro sdílení, odpočinek či zkrášlování sebe samých (Point 14, z.ú., 2024).

1.4.7 Azylový dům Patronus, Armáda spásy v České Republice, z.s.

Nově otevřený azylový dům Patronus poskytuje ubytování na přechodnou dobu osobám bez přístřeší s problémovým užíváním alkoholu – dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách zpravidla na jeden rok. Jedná se o tzv. „mokrý“ azylový dům, ve kterém je umožněno uživatelům a uživatelkám služby tzv. kontrolované pití. Cílem služby je poskytnout uživatelům/uživatelkám služby prostřednictvím odborné činnosti a různých metod práce možnost změnit jejich nepříznivou sociální situaci pramenící z dopadu problémového užívání alkoholu a bezdomovectví. Díky zázemí a odbornému personálu má osoba využívající službu možnost zaměřit se na sebe samého/samou a za pomoci výše zmíněného řešit svou náročnou situaci (Armáda spásy v České republice, 2024).

2 VÝZKUMNÁ ČÁST

2.1 METODOLOGIE

Hlavní výzkumnou otázkou této bakalářské práce je „Jaká je aktérská definice domova ženami bez přístřeší?“. Rozšiřující podotázky se vztahují k sociálním službám, které jsou těmto ženám na území města Plzně k dispozici. Zajímá mne, jakým způsobem sociální služby reagují na potřeby, které z absence domova vyplývají. Znění zmíněných podotázek je následující:

- Do jaké míry (a jakým způsobem) z jejich aktérského pohledu na tyto potřeby odpovídají služby, které využívají?
- Jaký význam a hodnotu mají pro dané ženy služby, které využívají?

Cílem výzkumu je zachytit aktérské postoje žen bez domova (dle typologie ETHOS osoby „bez střechy“) vztahující se k vnímání domova – co pro dané ženy domov znamená a co by jej mělo tvořit. Nemálo podstatnou součástí zájmu je zjistit, zda teoretické poznatky ve vztahu k domovu a genderovým specifikům ženského bezdomovectví reflektují žitou realitu vybraných žen. Téma je následně

vztažené k problematice sociálních služeb pro osoby bez domova poskytovaných na území města Plzně.

2.1.1 Sběr dat

Zvolené výzkumné téma klade důraz na subjektivní zkušenost jednotlivých žen. Proto jsem zvolila kvalitativní výzkum.

Ke sběru dat jsem využila polostrukturovaných rozhovorů. Polostrukturovaný rozhovor dává výzkumníkovi*ci možnost mít rozhovor částečně pod kontrolou – dává tazateli*ce svobodu zacházet s tématy podle přirozeného chodu rozhovoru s komunikační*m partnerkou*em (Toušek, 2012). Určitou část odpovědí lze získat z celého kontextu rozhovoru, tazatel*ka se může např. bez omezení vracet k zajímavým odpovědím a ty dále dle svého uvážení rozvíjet (Loučková, 2014).

Témata výzkumného zájmu jsem na základě rešerše literatury formulovala do osnovy rozhovoru (viz. příloha č. 1). Tuto osnovu jsem měla k dispozici během všech rozhovorů. Neptala jsem se však explicitně a v daném pořadí na každou z otázek – osnova sloužila spíše jako opora při tázání tak, aby nebylo opomenuto žádné z témat. Tvorba osnovy dle Touška (2012) krom jiného slouží i k systematictějšímu a hlubšímu uchopení zkoumaného tématu.

Jednotlivé rozhovory byly nahrávány. Audio záznamy rozhovorů jsem následně ručně přepsala do textové podoby. Ruční přepis rozhovorů mi vlivem časové náročnosti pomohl se nad tématy zamyslet do větší hloubky a již v průběhu přepisu definovat jednotlivé kategorie pro následné kódování.

2.1.2 Výběr a charakteristika komunikačních partnerek

Ženy, se kterými jsem uskutečňovala rozhovory, jsou ženami bez domova, které se jako osoby bez té doby domova vnímaly – explicitně tuto skutečnost tématizovaly. Hlavní kritéria výběru byla následující: 1) jejich forma bydlení odpovídala první kategorii Evropské typologie bezdomovství (tj. absence fyzického bydlení, *roofless*); 2) využívaly a/nebo měly zkušenost s některou ze sociálních služeb poskytovaných lidem bez přístřeší. Jednalo se o ženy různého věku české a slovenské státní příslušnosti, které v době sběru dat pobývaly na území města Plzně. O jejich bližších demografických charakteristikách (např. zdali jsou matkami, kolik mají dětí, kolik jim je let apod.) jsem předem nebyla seznámena. Celkem jsem uskutečnila šest rozhovorů s ženami různých věkových kategorií.

Komunikační partnerky jsem vybrala na základě účelového výběru. V jednom případě došlo ke kontaktování komunikační partnerky skrze metodu tzv. sněhové koule, která je podkategorií rovněž účelového výběru. Metoda účelového výběru je založena na výběru respondentů*tek tak, aby splňovali*y určitá kritéria. Tyto předem stanovené charakteristiky jsou založeny pouze na úsudku výzkumníka*ce – musí však být jasně definována a zdůvodněna. Pro metodu sněhové koule je charakteristické to, že výběr probíhá na základě doporučení již vybraných respondentů*tek (Toušek, 2012).

Všechny zmíněné ženy spojuje navštěvování nedělního sdílení polévky v rámci aktivit iniciativy Food not Bombs. Komunikační partnerky jsem vybírala právě při příležitosti nedělního sdílení polévky, neboť pro mne bylo snadné se v tomto kontextu s danými ženami setkat a v relativně klidném a známém prostředí je oslovit s nabídkou/prosbou o poskytnutí rozhovoru a tím účasti na výzkumu.

Kontaktování komunikačních partnerek probíhalo vždy během nedělního sdílení polévky před Západočeským muzeem. Oslovila jsem vždy jednu ženu, společně jsme se pak domluvily na setkání během nastávajícího týdne. Rozhovory probíhaly od listopadu 2023 do února 2024.

Před konáním jednotlivých rozhovorů byly všechny komunikační partnerky seznámeny se záměrem uskutečnění rozhovoru a s jeho nahráváním. Rozhovory trvaly od 48 do 91 minut.

2.1.3 Etické aspekty výzkumu

Komunikační partnerky byly předem seznámeny s účelem rozhovoru, který poskytují. Rozhovory byly nahrávány a následně ručně přepisovány. S touto skutečností byly ženy seznámeny předem, jejich informované souhlasy jsem získala ústní formou, všechny jsou zachycené prostřednictvím audio záznamů. Komunikační partnerky byly rovněž seznámeny s faktem, že rozhovor bude v přepisu anonymizován a nikdo tak nebude mít možnost v textu rozeznat konkrétní aktérky.

Má pozicionalita hrála pravděpodobně v celém výzkumu nemalou roli. Přibližně s polovinou komunikačních partnerek jsem byla před zahájením výzkumu díky aktivitám Food not Bombs již dříve v interakci. Pro vybrané ženy jsem nebyla neznámou tváří, což mohlo vést k potencionálně větší otevřenosti při rozhovoru či větší ochotě rozhovor poskytnout. Navíc jsem pro tyto ženy byla člověkem, kterého mají spojeného s pravidelnou, důvěrně známou situací, při které jsou zvyklé na partnerské jednání. I tato skutečnost hrála dle mého názoru podstatnou roli.

V osobní rovině pro mne byla důležitá motivace komunikačních partnerek rozhovor poskytnout. Představa, že využiji nepříznivé a tíživé sociální situace těchto žen pro své vlastní obohacení bakalářským titulem mi není komfortní.

Ženám, které se mnou sdílely velmi intimní a často bolestivé zážitky ze svých životů, jsem neměla možnost na „oplátku“ za jejich čas nabídnout více, než 200 Kč a několik desítek minut v teple. K předávání hotovosti docházelo vždy po ukončení rozhovoru. Velmi zhruba jsem rozeznala několik typů motivace, pro které mi komunikační partnerky rozhovor poskytly. Domnívám se, že pro většinu z nich byla motivací finanční odměna, což je v kontextu životních situací daných žen pochopitelné. U několika komunikačních partnerek jsem si všimla zájmu při vyprávění jejich životních příběhů, postojů a názorů. Z tohoto domnění odvozují, že podstatnou motivací pro ně mohlo být i sdílení s druhou osobou, s nezávislou posluchačkou. Jedna z komunikačních partnerek explicitně tématizovala to, že mi s prací prostřednictvím poskytnutí rozhovoru ráda pomůže. Je tedy možné, že i aspekt vzájemné pomoci a spoluúčasti mohl být jistou motivací. Výše vymezené možnosti motivace pro poskytnutí rozhovoru jsou pouze mnou subjektivně domnělé.

2.1.4 Metody analýzy získaných dat

Cílem analýzy je hledání pravidelnosti v získaných datech (Toušek, 2012). Pro tyto účely jsem využila metodu kvalitativní obsahové analýzy. Tento způsob analýzy dat slouží k systematickému popisu významů kvalitativního materiálu. Kvalitativní obsahová analýza dále umožňuje objevit latentní významy analyzovaného materiálu a ty detailněji popsat. Jedním z jejich hlavních principů je přiřazování částí materiálu do vytvořených hlavních kategorií a podkategorií kódovacího rámce (Schreier, 2012).

2.1.4.1 Kódování a kategorizace

Prostřednictvím kvalitativní obsahové analýzy lze využít induktivní i deduktivní postup, v případě potřeby jejich kombinaci (Schreier, 2012; Toušek, 2012). Z tohoto důvodu jsem v první fázi procesu kódování vymeziila deduktivním postupem dvě kategorie, které tvoří základ kódovacího rámce. Tyto kategorie

významově odpovídají výzkumným otázkám – týkají se aktérské konceptualizace domova a využívání sociálních služeb.

Zmíněné základní kategorie jsem následně rozdělila do několika dílčích podkategorií. Pro přehlednost a následné zasazení do kontextu tématu jsem podkategorie zasadila do jednotlivých dimenzí pro vymezení pojetí domova tak, jak je definuje Somerville (1992). Jmenovitě jednotlivé tematické celky nesou kódy, které berou v potaz materiální dimenzi domova (*Shelter*), útulnost domova (*Hearth*), emocionalitu a vzájemné vztahy (*Heart*), soukromí (*Privacy*), identitu, kterou domov spoluvytváří (*Roots*) a minimální potřeby ve vztahu k domovu (*Abode*).

Kategorii, která se věnuje dílčím charakteristikám využívání sociálních služeb jsem rozdělila na podkategorie, které se tematicky týkají aktérsky identifikovaných bariér při využívání služeb, naplňování potřeb službami a aktérsky ceněných aspektů při využívání poskytovaných služeb. Tyto jednotlivé podkategorie byly vymezeny prostřednictvím induktivního postupu (na základě kódování získaných dat z rozhovorů).

Na základě vlastního zájmu jsem dodatečně vymezila dvě podkategorie, které sdružují data týkající se specifických jevů spjatých s genderem a explicitně tematizovaných příčin bytí bez přístřeší.

Můj postup při kódování byl následující – nejprve jsem si přímo v prepisech rozhovorů pro přehlednější orientaci v textu barevně vymezila jednotlivé kategorie. Ve chvíli, kdy jsem si byla jistá, kde se v textu nacházejí jednotlivé tematické celky, zvolila jsem stejný postup pro vymezení jednotlivých podkategorií. V posledním kroku jsem postoupila k podrobnější identifikaci jednotlivých kódů v rámci dílčích podkategorií. Jednotlivé kódy jsem následně zanesla do tabulek, které přehledně shrnují kategorie, podkategorie, kódy a jejich lokalizaci v textu, tedy v prepisech jednotlivých rozhovorů.

2.2 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Následující kapitola představuje výsledná zjištění výzkumné části mé bakalářské práce. Text je pro přehlednost a lepší orientaci v tématech členěn na podkapitoly, které tematicky odpovídají dimenzím vnímání domova podle Somervilla (1992). V takto rozčleněných odstavcích se nachází informace související s tím, jak komunikační partnerky vnímají koncept domova a jak na potřeby z toho vyplývající (ne)reagují sociální služby pro osoby bez přístřeší.

2.2.1 Prezentace jednotlivých zjištění

2.2.1.1 Aktéřská konceptualizace domova

Mít střechu nad hlavou (*Shelter*)

Nekonvenční formy přístřeší, které tázané ženy v době rozhovoru využívaly, jsou různé. Ve dvou případech ženy využívaly společně se svým partnerem stan. V jednom případě žena sdílela společně se svým partnerem a přáteli prostor opuštěné ruiny stavby na okraji města (squat), jedna z žen využívala pro přespávání společně se svým partnerem prostor pod mostem. Jedna z žen nárazově využívala dostupná místa ve veřejném prostoru (např. lavičky), pouze jedna z žen pravidelně využívala služeb noclehárny.

Ty ženy, které k přespávání využívaly prostor pod mostem a squat, zdůrazňovaly důležitost ochrany před nepříznivými přírodními vlivy, jako je déšť či sníh.

Přespáváme na skvotě. Sice nějaký moc velký teplo tam není, ale furt na mě neprší, na nás prostě. Jo, nefouká, nesněží, je to okej.

- Komunikační partnerka Pěnkava

Pro většinu tázaných žen bylo v jejich situaci vhodnější využít k přebývání více či méně dostupná místa ve veřejném prostoru. Pro ženy, které přebývaly se

svými partnery ve stanu, bylo dle jejich slov důležité být mimo dění rušného centra – využívaly okrajových, částečně zalesněných a obtížněji dostupných částí centra, kde měly postavené stany. V několika případech ženy zmiňovaly jistou domluvu, která padla mezi nimi a strážníky Městské policie, kteří zmíněné oblasti pravidelně kontrolují.

Pod (název mostu) v tý jedný kóji. Tam jsme dali molitan a obrovský letiště a městská policie i státní policie nás tam nechávají, protože si po sobě ulízíme, není tam bordel, tohleto. Takže nás nechali na pokoji. Takže tam máš vlastně dvě strany, na tý naší straně, tam jsem jenom já, (jméno partnera) a jeden známej. No a na tý druhý straně jich je asi deset a tam je strašnej bordel.

- Komunikační partnerka Žluva

Prostor pro fyzické a emoční pohodlí (*Hearth*)

Téměř všechny komunikační partnerky se shodly na důležitosti jisté subjektivní útulnosti a tepla domova. Tázané ženy zdůrazňovaly důležitost hřejivosti, útulnosti a klidu domova. Kromě toho hovoří o konkrétních materiálních předmětech, které jsou pro ně synonymem útulnosti domova. Shodovaly se na nutnosti postele, hygienického zázemí, prostoru pro vaření, prostoru pro odpočinek a televizi.

On mi dává takovou tu rodinu, to zázemí. Je pravda, že třeba nedokážu si představit s ním (s partnerem) bydlet. Toho se strašně bojím. protože vím, jak je to větroplach. Nedokážu si představit, jak by přišel z tý práce, jak by se přezul do těch bačkor, sedl by si do křesla, koukal na tu televizi a nechtěl by nikam jít. Já jsem prostě zvyklá hodně, že furt někde lítá.

- Komunikační partnerka Žluva

Takže fakt by bylo úplně nejlepší, nám by stačila takováhle místnost. Támhle by byla postel, támhle prostě televize. No, už aby to bylo. A klid prostě.

- Komunikační partnerka Pěnkava

Pro část komunikačních partnerek bylo propuštění z agenturního zaměstnání jednou z hlavních příčin toho, že jsou toho času bez přístřeší. Napřič tomu velká část z nich zdůrazňovala bydlení na ubytovně při zaměstnání zprostředkovaném agenturou jako dostačující a dost možná jako jedinou možnost, jak se „postavit zpět na vlastní nohy“ – jinými slovy tedy dostat se z ulice. Vidina agenturního zaměstnání a s ním spojený pobyt na přidružených ubytovnách je aspekt, ke kterému se během našich rozhovorů často upínaly. Ubytovna dle jejich slov dokáže poskytnout vyhovující materiální zázemí pro odpočinek či hygienu. Dvě z žen se k tématu ubytovny vztahovaly v kontextu znovunavázání kontaktu se svými dětmi. Jedna z nich vnímala prostředí ubytovny pro opětovné navázání vztahu se svými dětmi jako vhodné, druhá nikoliv.

Ale vím, že prostě je o něho [o syna] postaráno. Se mnou by se tady jakoby mordoval. Válčil by se semnou teď momentálně. [...] Když bude chtít, tak on za mnou přijde. Možná že potom, když budu mít nějaký bydlení, tak bude chodit častěji. Já když jsem byla na ubytovně, tak taky přišel.

- Komunikační partnerka Poštolka

Dcére som slubila že ju zoberiem ešte jak bola malička. Nevyšlo to, bohužiaľ. Nepocharala by som sa o nich. Neverim tomu, že by mi odpustila. Ak sú staršie tak je chci cez tie prazdniny alespoň. No ale nemám svoj byt, nič. A na ubytovnu, aj keby sme boli, nie, to sa nedá.

- Komunikační partnerka Volavka

Emocionalita a vzájemné vztahy (*Heart*)

Téměř všechny tázané ženy pokládaly harmonické vztahy založené na vzájemné důvěře a podpoře jako velmi významný aspekt vnímání domova. Ve většině se shodly na tom, že je pro ně významné sdílení domova s někým blízkým a milovaným.

No prostě něco, kam se ráda vracím po práci. A taky někdo kdo by tam koho člověk má rád, koho každé den prostě ráda uvidim. To by měl být domov. [...] A asi by mi nebavilo, kdybych měla jako byt, svoje bydlení, tak by bylo docela smutný, kdybych se vracela z práce a byla bych tam sama. Já bych si musela pořídit buď psa, nebo nějaký zvíře, abych měla komu nadávat občas jako.

- Komunikační partnerka Poštolka

Aby sem se dobře cejtila, aby se nám tam s (jméno partnera) dobře líbilo a aby sem se tam dožila života. Já vím houby, co se může stát.

- Komunikační partnerka Hrdlička

V tomto kontextu často zmiňovaly vzpomínky na období před tím, než se dostaly „na ulici“. Některé svůj domov, ve smyslu primární rodiny, popisovaly jako prostor, jehož byly vřelé a bezpečné vztahy součástí, jiné nikoliv.

A můj život před tím byl docela dobrej do těch mých sedmnácti let, než jsem zjistila, že mám biologickou maminku v Německu. Tak jsem prostě utíkala z domova, dělala jsem kraviny. No, tak moje pěstounka, ta to nejdřív psychicky tak jako neunesla, tak mě dala nejdřív do diagnostáku, potom dětskej domov a tam jsem vydržela tak rok a půl. No a pustili mě z děcáku no a postarej se. Chceš, tak běž. Takže jsem se o sebe musela postarat. Ze dne na den jsem si našla práci, z děcáku jsem dostala 1 000 korun, obleč se, najez se. Takže taky docela takový no, ryba ve vodě prostě no a nauč se plavat.

- Komunikační partnerka Pěnkava

Některé z žen, které vyrůstaly v rodině, kde dle jejich slov nebyly naplňovány jejich emoční potřeby a necítily se zde bezpečně. Tyto ženy zmiňovaly narození vlastních potomků a založení vlastní rodiny jako zlomový okamžik, kdy začaly pociťovat právě ten aspekt domova, který sebou nese uspokojení ze vztahů, které poskytují vzájemnou náklonnost a podporu.

Ale jako co mi začly děti, tak jako opravdu jsem cítila, že mám svoji rodinu a že teda konečně někam patřím a že mám prostě domov. A to i říkám teďkons [jméno partnera], že at' se na mě zlobí jak chce, samozřejmě děti na prvním místě.

- Komunikační partnerka Žluva

V době konání rozhovorů byla pro většinu žen významnou součástí života jejich partner. Dle slov některých, jim právě společnost partnera poskytovala pocit klidu, zázemí a opory i v jejich současné životní situaci. Tuto roli u některých tázaných žen zastává i skupina známých a přátel, se kterými tvoří semknuté společenství.

No a moje třetí adoptivní rodina, to je prostě kamarádka a spol, Ty by taky za mě dali život, kdyby se mi něco stalo. Já tady mám spoustu známejch. Ty říkaj že sáhnete na ni a budete mít co dělat s náma. Prostě víš co, kdyby se stalo něco kamarádce, tak taky, to samý. My pankáči jsme pankáči.

- Komunikační partnerka Pěnkava

Takže mám teda jakousi ochranu, že se mám o koho opřít. Když je mi špatně, je tam [jméno partnera], když něco potřebuju, je tam [jméno partnera]. Takže v tomhleto je to pro mě, i co se takhle bavíme s těma lidma, tak říkaj, že v páru, ve dvou, je to lepší.

- Komunikační partnerka Žluva

Já třeba teďko, jo, až tady skončíme, tak taky řeknu, že jedu domů. Ale není to že domů, ale jedu za ním. A on je taková ta moje stříška, a já jeho. Takovej přechodnej, pomyslnej domov.

- Komunikační partnerka Pěnkava

Možnost soukromí (*Privacy*)

Komunikační partnerky reflektovaly ve svých výpovědích soukromí jako klíčovou vlastnost vyhovujícího a bezpečného domova. V jejich životních situacích však tento aspekt domova z pochopitelných důvodů není dle jejich slov možné zažívat. Svou zkušenost sdílela jedna z žen, která popisuje soužití na squatu, ve kterém v době konání rozhovoru přebývala s několika dalšími lidmi. Zdůrazňovala nejistotu a obavy ze vstupu cizích osob.

Poloviční soukromí jako s [jméno partnera] máme, ale furt je tam vlastně to, že tam jsou ostatní lidi. Že nikdy nevíš, kdo koho tam přitáhne. Takže vlastně to ohrožení tam je. A teď kons za ty tři dny jak jsem říkala, že jsem se nevyspala jo, tak oni se prostě vožrali a dělali bordel. [...] Ne abysme slyšeli dveře a ty se zeptáš „Kdo to je?“. A oni ti kolikrát ani neodpoví. A ty se znovu zeptáš „Tak kdo to je?“ „Já.“ No kdo já. My jsme si řekli, že když jdeš na skvot tak řekneš své jméno. Tam se to hlavně rozlíhá po tý chodbě, kolikrát to ani nepoznáš, jestli to je jeden, nebo druhý.

- Komunikační partnerka Pěnkava

Nemožnost kontroly nad pohybem neznámých osob v okolí místa jejich přebývání je každodenní součástí životů tázaných žen. To sebou nese mimo jiné i bezpečnostní rizika. V kontextu přebývání venku ženy zmiňovaly riziko krádeží či „vloupání se“ do stanů.

[...] Je to lepší, než být sama ženská na ulici. Já bych to nedávala, já bych se bála, že se něco stane, protože teď spousta bezdomovců byly napadený, byly jim rozpáraný stany, zapálený stany, takže to je takový jako dost jako o držku.

- Komunikační partnerka Žluva

Domov jako odraz a zdroj vlastní identity a smysluplnosti (*Roots*)

Komunikační partnerky popisovaly domov, jako místo pro utváření a zažívání vlastní identity a smysluplnosti především ve spojení se svou rodinou. Část z nich se odkazovala na období, kdy byly společně pohromadě se svými dětmi, jiná část se vztahovala k místu narození a dospívání po boku svých rodičů.

Některé z komunikačních partnerek popisovaly aktivity a činnosti, které souvisejí s postupným utvářením domova. Kromě toho zmiňovaly činnosti, které jim dávaly pocit náležitosti a smyslu v dané situaci s danými lidmi. Zmiňují především situace spojené s péčí o děti a domácnost ale i praktikování vlastních zájmů a koníčků.

On měl svoje koničky, já jsem měla děti, domácnost. A vlastně nemusela jsem chodit do roboty, protože vydělal svoje peníze, žili jsme na vesnici s jeho rodičema. [...] Jo, já jsem ten typ, co se potřebuje o někoho starat. Jak se nemám o koho starat tak jsem nesvá, nervní. Já potřebuju takovýho ťuťu, o kterýho se můžu starat.

- Komunikační partnerka Žluva

Mne chýba hlavne to varenie, to je môj koniček. A hudba. Mám rada väčšinou dance a elektronicku. [...] Neviem ako to podať, neviem to vysvetliť. Ja strašne keby sme mali aspoň tu ubytovňu skrz tu prácu. Ja sa strašne těším, ako pridem z práce variť, počúvať hudbu, to mi chyba.

- Komunikační partnerka Volavka

Minimum pro místo aktérsky nazývané domovem (*Abode*)

Všechny tázané ženy se identifikovaly s označením „člověk bez přístřeší“. Některé z nich se odkazovaly k vnímání domova skrze subjektivní aspekty, které mohou v jejich současné situaci zažívat a vnímat. Z reflektovaných zkušeností

některých z nich bylo patrné, že jsou schopny prostřednictvím svého okolí a příležitostí zažívat zázemí, které by se dalo označit jako minimum pro vnímání místa jako domova. Dvě z komunikačních partnerek pak hovořily o své současné situaci jako o stavu, ve kterém jim nic nechybí. Mají dle jejich slov dostačující materiální, emocionální a vztahové zázemí.

Na to, že mam čo mam, ale mam. Hovorím, nič mi nechýba, mam čo potrebujem naračna som nikdy nebola a ani to nepotrebujem. A iste čo potrebujem, to mam. Vieme si to zabezpečiť, si myslím, že druhy sú na tom ešte horšie. Nemám toho vela, ale druhy sú na tom horšie ako my. My sme spokojeni s tým, čo máme.

- Komunikační partnerka Straka

Já domov mám. Já jsem se vším spokojená, i když jsme na ulici. Jako jsou dny, kdy mi třeba chybí něco, támhleč nějaká maličkost. Ale to máš i když žiješ normálně v baráku, v bytě. Nemůžeš mít furt všechno. Ale to prostě to zázemí. Vím, že mám toho svého bojovníka, toho svého blázna, magora a vím, že mám všechno. Vlastně a on se i snaží, abych měla všechno, aby mi nic nechybělo.

- Komunikační partnerka Žluva

2.2.1.2 Naplňování potřeb ze strany využívaných služeb

Některé z komunikačních partnerek pokládaly za důležité mít možnost trávit den jinde, než venku. Využívaly možnosti si ve vybraných službách např. uvařit, vyřídit osobní záležitosti, nebo zde jednoduše trávit čas.

Kdyby nebylo vlastně tý Charity, tak si nedokážu představit, kde by člověk takhle měl trávit fakt jako 24 hodin denně venku.

- Komunikační partnerka Poštołka

[...] *A záleží podle počasí, taky to podle toho, jak nám je. Většinou jako chodím na Charitu, protože uvařím. Abysme měli alespoň jednou denně teplý jídlo, nebo jdeme na Káčko, no, pak, většinou jako do ulic.*

- Komunikační partnerka Žluva

Tázané ženy jako významnou zmiňovaly možnost obstarat svou osobní hygienu v rámci centra města na několika různých místech. Ženy, které té doby byly zároveň klientkami vybraných adiktologických služeb, mají možnost využití sprch pro svou osobní hygienu hned několikrát týdně. Dvě z komunikačních partnerek zmiňovaly, že pracovníkům* cím adiktologických služeb (konkrétně kontaktních center) v průběhu poskytování služby lhaly o své závislosti na návykových látkách – respektive tvrdily, že jsou uživatelkami návykových látek, i když tomu tak nebylo. Jejich motivací, dle jejich slov, byla potřeba využití možností, které daná služba poskytuje.

Takhle na tom Káčku je fakt jen hodina. A co stihneš za hodinu? Nic. Se najíš, vykoupeš se, koukneš se na internet no a než se rozkoukáš, už na tebe řvou odchod. Což je taky smutný, protože to můžou využívat jenom feťáci. [jméno partnera] mě tam tenkrát nahlásil jako feťáčku. Jenže druhý den řekly holky že vědí, že jsem čistá. Řekly mi, že mě vzaly jen kvůli [jméno partnera] protože vědí, co pro něj dělám.

- Komunikační partnerka Žluva

Prostor pro přespání uvnitř, odpočinek a základní obstarání osobní hygieny poskytuje např. noclehárna. Jen malá část komunikačních partnerek v době konání rozhovorů využívala služeb noclehárny. Z reflexí žen byl patrný rozdíl v jejich postojích k dané službě. Tento rozdíl tkví především v tom, zdali má žena v současnosti stálého partnera či nikoliv. Pro ty ženy, které partnera mají, je zásadní bariérou pro přespání na noclehárně to, že by při přespání musely být od svého partnera odděleny. Na noclehárně jsou vymezeny ženské a mužské části, není tedy možné, aby partneři trávili noc byt' jen ve stejné místnosti. Ženy, které

partnera v době konání rozhovorů měly, volí raději možnost být venku (v případě zimního období např. v NZC, kde páry nemusí trávit noc odděleně), ale ve společnosti svého partnera.

No a na tej Charitě sa to neda. A my sme zvyknutý sa prituliť. To bude asi ten dôvod. Ale na tej Charitě to nebolo zkrátka veľmi príjemne. No jako pre ten par umožniť, to by bylo najlepšie. No a inak neviem. Preto väčšinou čo som si všimla, tak tie páry nechcú byť na tej Charitě ale idú do toho Depa. A je ich tam vela. Takže ja si myslím, že toto je na tej Charitě ten dôvod.

- Komunikační partnerka Volavka

Jedna z komunikačních partnerek, která v době konání rozhovoru neměla stálého partnera, preferuje využití noclehárny před nocováním venku.

Já se sem tam cejtim dobře, když je večer a já vim, že si můžu lehnout. Někdy se mi stane, že prostě okamžitě usnu a nemám žádný sny. A ráno prostě mi ani nepřijde, že je to ráno, že musím vstávat, že musím odejít z toho. Úplně zapomenu. Zapomenu opravdu kde spím. Cejtim se jako dobře.

- Komunikační partnerka Poštolka

Kromě možnosti odpočinku v suchu a teple však tématizovala i situace, které ji využití služby znepríjemňují. Jde především o slovní potyčky a útoky mezi ostatními klienty a klientkami služby. Situace, které popisuje, jsou pro ni nepříjemné a konfrontační, často se vlivem těchto situací necítí bezpečně. Tyto nepříjemné aspekty při využití služby zmiňují i další komunikační partnerky jako významné pro rozhodnutí se službu nevyužívat.

[...] Nechci. Jsou tam zlý lidi, vidíte, jak se fetujou nebo hulej trávu jo, sou na sebe zlý, berou si věci, peníze, kradou. To ne, to jsem radši celou zimu venku.

- Komunikační partnerka Hrdlička

Už jenom tam bejt je taky dost psychicky náročný. Posloucháte, ta si stěžuje na to, ten si stěžuje na to. Ten má jiný problémy, vy máte jiný problémy. A ono se to tam pořád jakoby rozebírá, tohleto. Takový žabomyší války. Do toho si řešíte svoje vlastní problémy, potřebujete chvílku klidu. Někdy to prostě nedáváte. No ale jako není to zase tak špatný. Člověk je za to rád no. [...] Zažila jsem tam hádky mezi dvěma, třema lidma taky. Ale to je lepší se vyhnout, nekomentovat a dělat že to nevidíte. Protože jakmile se jednoho zastanete, tak ten druhý na vás zaútočí taky. Protože tam jsou ty lidi jako smečka, jako smečka prostě psů. To chování je podobný. A jako jsou tam lidi, který prostě jako dělaj bordel, postaví se tam úplně vožralý, držej v ruce otevřený pivo a čekaj, že je tam nechaj jako vyspat. [...] Jedna druhou tam pomlouvá, hlavně ženský. Nevím, jestli jste byla na intru? Tak tam to chodí podobně, akorát tam je to ještě horší, protože tam ty lidi nic nemají a jsou tam ty boje. Jako o hrníček. To jsem měla dost. Lžíci mi nechtěli půjčit. Tak jsem si na nádraží vzala plastovou.

- Komunikační partnerka Poštolka

Ty komunikační partnerky, které na území města v době konání rozhovorů využívaly sociální služby, popisují situace, kterých si ze strany pracovníků a pracovníc cení a oproti jiným zkušenostem je vyzdvihují. Jde především o interakce, ze kterých je zřejmý partnerský přístup a pochopení pro danou situaci. Všechny komunikační partnerky, které mají podobnou zkušenost však zmiňovaly, že se často nejedná o standardní komunikaci v interakci mezi pracovnící*kem a klientkou. Zdůrazňovaly, že budování jisté formy vztahu, který má přátelský a podporující charakter nelze očekávat od všech pracovníc*ků – často se jedná o jednotlivce, kteří k dané klientce služby přistupují „nadstandardním“ způsobem.

Ja tam hlavně chodim kvôli [jméno pracovnice]. Ona je jednoducho napríklad hlavna. [Jména pracovnic]. To sú užasné baby! Im môžeš povedať všetko, môžeš byť otvorená či maš nejaký problém. A viem dobre, že ony si to nechajú pre seba.

- Komunikační partnerka Straka

No to Týčko je fajn, su tam moc dobri ludia. Týčko a Káčko sa dá povedať že su obidve organizacie dobre. Majú pochopenie k ľuďom. Fakt spravajú sa k nám dobre, kamaratsky a pomáhajú ak môžu.

- Komunikační partnerka Volavka

Do Pointu jsme chodívávali dokavad' tam bylo starý vedení. To vlastně bylo před mým odchodem do kriminálu. Po mém příchodu z kriminálu se tam snad všichni úplně vyměnili, zůstaly jen terénačky. Nás to tam pak přestalo bavit chodit. S těma holkama co odešly jsme se tam už znaly, já jsem tam s nima vždycky pokecala a co odešly tak to už nebylo nic moc.

- Komunikační partnerka Žluva

Část komunikačních partnerek přikládala velký význam volnočasovým aktivitám, které některé služby realizují. Oceňovaly na nich především možnost seznámení se s novými lidmi, uvolněnou, neformální a přátelskou atmosféru. Věřící ženy reflektovaly navštěvování pondělních bohoslužeb v rámci programu spolku K Srdci jako velmi podstatnou součást jejich současných životů. Kromě naplnění jejich spirituálních potřeb označovaly za důležitou osobnost místního kněze.

Cez SKPčko sme boli opekat' burty. Tak to trošku spoznávam, aj ľudí. Poznam ich tak z videnia. [...] Takže asi tak, takže si to užívam tak zatim. [...] To prostě maš aj zážitky no. Prostě užívam si to, no klobuk dole. Niekedy som našťvaná, keď sú tam drzy ľudia ale prostě zabaviš sa. Je to dobrý. Je tam zabava, sranda. Aj jak sme boli v tých Rokycanoch na tej púti a nebo s SKPčkom sme boli na burty že robí také akcie že prostě si to vychutnáš, zabaviš sa. [...] A mame skvelého kňaze, ja sa tak těším každý pondelok na tú omšu.

- Komunikační partnerka Straka

V Pekle tiež je vela ľudí ale je tam ina atmosféra. Kňaz je príjemný veľmi. A ešte ten pan [jméno pracovníka] tam je to chodime na tie úklidy na tu stravenku. Tu atmosféru tam podľa mňa robi..ja neviem.

- Komunikační partnerka Volavka

S ohledem na zažívání soukromí se dle slov všech komunikačních partnerek nedá hovořit o naplňování této přirozené potřeby. Během noci strávené na noclehárně sdílí jeden pokoj s lůžky hned několik dalších osob. Při využití denního centra při Domově svatého Františka, kontaktních center, nouzového zimního centra či prostoru spolku K Srdci nemají lidé možnost ovlivnit kdo, v jakou chvíli či v jakém stavu do daného prostoru přijde. Z toho často plynou pro tázané ženy obavy či nechuť pro využití některých služeb. Shoda mezi komunikačními partnerkami padla v kontextu obav či pocitu nekomfortu při setkání s lidmi, kteří jsou pod vlivem návykových látek nebo alkoholu.

My jsme říkali, že půjdeme se tam podívat, ale jak tam jsou takový verbeši a fetáci, to vy víte houby, co se jim může v hlavě to, a víte houby, co můžou vám udělat.

- Komunikační partnerka Hrdlička

Já chodím k vám na tu nedělní polívku třeba, ale nechodím jak je Peklo. Jednou mě tam vzala ta [jméno známé]. Že prej na polívku. Zaprvé, polívka nebyla žádná, dostala jsem čaj a suchej chleba. Zadruhý, ta místnůstka nebo co to je, to hrozně páchlo. Tak ji říkám „Hele, nezlob se na mě, já bych nerada něco chytila.“. Protože tam chodí hodně ty smažky. A lidi. který jsou opravdu když se nenapijou, tak maj ty stavy. Ted'ka se to tam hádá. Tak tam chodit opravdu nebudu.

- Komunikační partnerka Poštołka

Komunikační partnerky nezmiňovaly, že by jim sociální služby, které využívají, byly schopny poskytnout prostor pro uplatňování a naplňování vlastních zájmů ve spojení s upevňováním se ve vlastní identitě a potřebě smysluplnosti. Některé z komunikačních partnerek hovořily o současném naplňování těchto potřeb ve svém osobním životě, např. prostřednictvím péče o druhé.

To je takovej pán, takovej dobrák a on měl autonehodu a je ochrnutej. Na pravou ruku. No já mu chodím vařit, nebo on si uvaří, jenom maso nebo to mu musím pomoci. On to sám neudělá. A tam jezdím jednou za čtrnáct dnů. Teďka jsem tam byla minulej tejden, potřeboval s něčím pomoci. Já jsem měla kamarádku a ona tam mu jezdila pomáhat. To byla taková notorička, dej jí hezkýho odpočinutí, chudákoj. No a ona jenom peníze z něho tahala a chlastala a chodila do ledničky bez jeho dovolení. No já říkám to ne, no, tak od té doby tam jsem. A jak jsem bydlela v (jméno města), tak jsem tam chodila každé den. Na nákup a tak. Už tři roky tak takhle jezdím. A nikoho nechce jinýho.

- Komunikační partnerka Hrdlička

[...] Protože já ho obskakuju. Hlavně když jsme měli ještě ten skvot, to jsem ho obskakovala hodně, teďkous co jsme pod tím mostem, tak se to tolik nedá žejo. Ale co jsme měli ten skvot tak vopravdu co jsme přišli domů, on si lehl, já jsem namazala chleba, nakrájela rajčátka. Došla jsem k sousedům, ty měli oheň tak jsem mu uvařila kávu, aby měl teplou, jsem mu to přinesla do postýlky hezky. [...]
Sice mě to občas štve, ale to je normální. Ale dělám to ráda a s láskou.

- Komunikační partnerka Žluva

3 DISKUZE

V obecné rovině je pro všechny zúčastněné komunikační partnerky v kontextu vnímání domova důležité obývat vyhovující prostor, zažívat pocit sounáležitosti se svými blízkými, věnovat se oblíbeným aktivitám obecně o prostor domova pečovat. Takto vnímané zažívání domova lze označit za shodující se s definovanými dimenzemi domova dle Somervilla (1992). Častokrát skloňovanou frází v rámci našich rozhovorů bylo pocitování a utváření „tepla domova“, které může mít v subjektivní rovině mnoho podob, v obecné rovině se jedná o vyjádření jakési útulnosti, kterou tvoří podmínky umožňující duševní i tělesnou pohodu a naplnění.

Téměř všechny ženy ve svých výpovědích sdělují zkušenost se zažíváním domova jako nehostinného místa, popisují zažívání pocitu zrady, nepřijetí, v neojedinělých případech i různé formy násilí. Z jejich výpovědí není patrné, zdali tyto zážitky pokládají za příčinu jejich současné situace, či nikoliv. Z vyprávění většiny komunikačních partnerek však vyplývá, že zlomovým okamžikem, kvůli kterému se ocitly „na ulici“ je ztráta zaměstnání zprostředkované agenturou práce, ke kterému byla přidružená i ubytovna pro její zaměstnance*kyně. Pro zaměstnání, která jsou zprostředkovaná skrze agentury práce je charakteristické např. nevyplácení a zadržování mezd či neetické jednání ze strany zaměstnavatele. Bydlení na zprostředkovaných ubytovnách obvykle znamená žití v izolaci, v často nevyhovujících podmínkách a bez možnosti soukromí. I přesto se v několika případech k žití na ubytovně vztahují jako k vysvobození ze současné situace. Žití na ubytovně, které samo o sobě představuje dle kategorizace ETHOS rovněž formu nejistého bydlení (FEANTSA, 2007) však tázané ženy vnímají paradoxně jako jistotu, ke které se upínají ve vztahu k zlepšení jejich současné životní situace.

Komunikační partnerky ve svých výpovědích popisují subjektivní pocit vyšší zranitelnosti podobně, jak o něm hovoří Hetmánková (2013). O sexualizovaném násilí však mluví jako o obavě, (naštěstí) nikoliv jako o běžné součásti jejich

životů. Domnívám se, že jedním z možných důvodů nezachycení této problematiky v rámci uskutečněného výzkumu může být citlivost daného tématu a jeho náročnost ve sdílení s druhou osobou. V tomto kontextu může hrát roli i skutečnost, že téměř všechny komunikační partnerky měly v době sběru dat stálého partnera, o kterém hovořily jako prvku ochrany (Frišaufová a Kolářová, In Kolářová a Lindovská 2016).

S ohledem na identifikování domova jako místa útlaku ve vztahu k ženám (Young, ed. Uhde 2010; Wardhaugh, 2017) komunikační partnerky zmiňují osobní zkušenosti jak z prostředí primární rodiny, tak ze soužití s partnerem. Zajímavým zjištěním je, že část tázaných žen si „povinnost“ péče o partnera a o společný prostor přenáší i do jejich současného prostředí – společenské očekávání o ženě jako o pečující osobě je v kontextu životů některých komunikačních partnerek reprodukováno i v situaci, kdy jsou oba partneři bez přístřeší.

Nabízí se otázka, zdali je vůbec možné skrze podporu sociálních služeb saturovat veškeré potřeby, které jsou spjaté s obecnou potřebou mít „své doma“. Z výzkumného šetření, které bylo uskutečněno v rámci této práce je zřejmé, že se místní sociální služby pro osoby bez přístřeší orientují především na pokrytí potřeb spjatých s materiální stránkou domova, lépe řečeno s bydlením. Ostatní sféry, které pojem domov obsahuje, jsou schopny realizovat dle svých možností např. prostřednictvím soužití s partnerem či skupinou přátel.

Krom výše zmíněného komunikační partnerky identifikují rozličné bariéry, které jim brání ve využívání sociálních služeb. Důvodem pro nechuť využívat sociální služby v tomto případě však není zvýšená stigmatizace (Hetmánková, 2013). Tázané ženy zmiňují jako hlavní bariéry především nutnost oddělení se od svého partnera, pocit ohrožení a nekomfortu při interakci s ostatními klienty*kami služby a přísná pravidla a sankce uplatňované v některých službách. Zmíněné může být rovněž jedním z důvodů tzv. skrytého bezdomovectví – tyto ženy nejsou v případě nevyužití služby viditelné napříč administrativními

statistikami (Mayock a Bretherton, 2016). Obecně lze předpokládat, že jednou z významných bariér je i kapacita služeb, která je omezená a rychle naplněná.

V kontextu České republiky se lze setkávat se sítí služeb, které si kladou za cíl reagovat na základní lidské potřeby, kterými jsou např. zajištění místa k odpočinku, tepla, jídla a ošacení (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010). S ohledem na téma vnímání domova se tedy orientují na materiální stránku, tj. zmíněné bydlení.

Při současném stavu poskytovaných služeb pro osoby bez přístřeší lze hovořit o vhodnosti podpory nových projektů a služeb, které mají potenciál do chodu služeb vnést inovativní a efektivní postupy (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010). Za tyto postupy lze pokládat sociální služby a projekty, které poskytovanou podporu a pomoc zasazují např. do rámců participativního přístupu. Příkladem mohou být komunitní centra, která jsou dostatečně nízkoprahová, poskytují bezpečný prostor pro neformální setkávání a vzájemné spolupodílení se na chodu služby. V ideálním případě náplň setkávání a užívání takového prostoru vyplývá z požadavků konkrétních osob, které prostor využívají (Stanková, Recmanová, Grundělová a Žurovcová., 2022). Na tomto místě bych rovněž ráda zmínila využití konceptu Housing First. Tento přístup je uplatňován v opozici k tradičně pojímanému principu prostupného bydlení. Hlavním principem Housing First je okamžité poskytnutí standardního bydlení. Důraz je kladený na princip potřeby, nikoliv zásluhovosti. Tímto představuje Housing First velmi účinný nástroj pro práci s bezdomovectvím (Platforma pro sociální bydlení, 2024).

ZÁVĚR

Výzkumná část této práce nabízí vhled do subjektivního chápání domova tak, jak ho vnímají ženy bez přístřeší na území města Plzně. Rovněž zprostředkovává pohled těchto žen na vybrané poskytované sociální služby.

Stanovený cíl pokládám za splněný. Tázané ženy zhodnotily význam daných služeb v jejich současných životních situacích a popisovaly, zdali a případně jakým způsobem se prostřednictvím využívání služeb daří saturovat jejich potřeby spjaté s absencí domova.

Vnímání domova ženami bez přístřeší se v zásadě neliší od konceptualizací domova popsanych v teoretické části práce. Zajímavým aspektem se ukázalo být vztahování se daných žen k žití na ubytovně jako k jistotě stabilního bydlení.

Sociální služby, které tázané ženy využívají, se zaměřují především na saturaci potřeb spjatých s materiální stránkou domova. Na další možné dimenze vnímání domova není dle jejich výpovědí brána přílišná zřetel. Na základě toho však vyvstává otázka, zdali je vůbec možné dostatečně naplňovat potřeby spjaté s absencí domova pouze prostřednictvím poskytování sociálních služeb. Tázané ženy rovněž identifikovaly bariéry, které jim z jejich subjektivního pohledu brání ve využití služeb. Jako bariéry ve shodě identifikovaly nutnost oddělení se od svého partnera při přespání na noclehárně, pocit ohrožení a/nebo nekomfortu v interakci s jinými klienty*kami služeb a přísná pravidla a případné sankce za neplnění těchto pravidel.

S ohledem na reflexi metodologie výzkumu jsem si uvědomila nedostatky při samotném uskutečňování rozhovorů. Jednotlivé otázky v osnově polostrukturovaného rozhovoru jsem mohla do větší míry vymezit teoretickými poznatky, domnívám se, že by následný proces kódování byl přehlednější a snáze

uchopitelnější. Rovněž bych změnila proces utváření jednotlivých kategorií a podkategorií při kódování. Podařilo se mi vymezit kategorie poněkud nepřehledným způsobem, z toho plynula složitější orientace při interpretaci výsledků.

Relevanci tématu ve vztahu k sociální práci vnímám především ve zprostředkování subjektivních názorů a postojů žen, které v obecné rovině moc příležitostí pro vyslyšení jejich hlasů nemají. Domnívám se, že participativní dialog (nebo alespoň snaha o něj) by měl být jednou z hlavních součástí realizace poskytovaných forem pomoci a podpory.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

ARMÁDA SPÁSY V ČESKÉ REPUBLICE, 2016. Azylový dům Patronus. *Armáda spásy* [online]. [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://armadaspasy.cz/plzen/azylovy-dum-patronus/>

BANDIT, R. 2016. Naděje je na druhém břehu: životy pražských žen bez domova. Broken: Books.

BANDIT, R. 2022. Vývoj trauma citlivého přístupu v Jako doma. In: PROFELDOVÁ, M. a kol. *Trauma citlivý přístup v Jako doma*. Praha: Jako doma Homelike, o. p. s. Dostupné z: https://jakodoma.org/wp-content/uploads/2022/10/publikace_trauma_FINAL.pdf [cit. 2024-01-10].

BAUM, D. GOJOVÁ, A. a kol. 2014. Výzkumné metody v sociální práci. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Fakulta sociálních studií. [online]. Dostupné z: <https://projekty.osu.cz/vedtym/dok/publikace/vyzkumne-metody-v-soc-praci.pdf> [cit. 2024-02-24].

BENEŠOVÁ, M. Úvod do tématu ženského bezdomovectví a násilí. In: KOLÁŘOVÁ, J. LINDOVSKÁ, E. 2016. *Závěrečná výzkumná zpráva o ženském bezdomovectví a násilí. Stojíme na jejich straně!...Protože dvě jsou víc než jedna*. PDF; [online]. Praha: Jako doma o.s. Dostupné z: https://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/10/ZZV_web.pdf. [cit. 2024-01-10].

BLUNT, A., DOWLING, R. 2006. *Home*. London:Routledge.

BRETHERTON, J. 2017. *Reconsidering Gender in Homelessness*. PDF; [online]. European Journal of Homelessness, 2017, vol. 11, No. 1: 1-21. Dostupné z: https://www.feantsaresearch.org/download/feantsa-ejh-11-1_a1-v045913941269604492255.pdf . [cit. 2024-01-03].

CENTRUM PROTIDROGOVÉ PREVENCE A TERAPIE, 2024. CPPT - Kontaktní centrum. *Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s* [online] [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://www.cppt.cz/nase-zarizeni/kontaktne-centrum>

DRIES, L. a kol. 2016. *Mothers Who Experience Homelessness*. In: MAYOCK, P., BRETHERTON, J. *Women's Homelessness in Europe*. London: Palgrave Macmillan.

FEANTSA. 2007. *ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR*. PDF; [online]. FEANTSA. Dostupné z: https://www.feantsa.org/download/cz__8621229557703714801.pdf. [cit. 2023-12-20].

FRIŠAUFOVÁ, M., KOLÁŘOVÁ, J. Strategie řešení násilných situací. In: KOLÁŘOVÁ, J. LINDOVSKÁ, E. 2016. *Závěrečná výzkumná zpráva o ženském bezdomovectví a násilí. Stojíme na jejich straně!...Protože dvě jsou víc než jedna*. PDF; [online]. Praha: Jako doma o. p. .s. Dostupné z: https://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/10/ZZV_web.pdf. [cit. 2024-01-10].

GIBAS, P. 2017. Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: výzkum i současná podoba studií domova. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, vol. 53, (2), s. 241-268.

GLUMBÍKOVÁ, K., GŘUNDĚLOVÁ, B., GOJOVÁ, A. 2018. *Intersekcionalita útlaku matek bez domova z azylových domů*. Gender a výzkum, Vol. 19, No. 2, 163-181. [online]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=753966> [cit. 2024-01-10].

HEJNAL, O. 2011. Etnografie (extrémní) chudoby: Teoretické a empirické implikace výzkumu bezdomovců. [online]. *AntropoWebzin*. vol. 7 (3), s. 171. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/56/57>. [cit. 2024-01-03].

HEJNAL, O. 2013. Bezdomovec jako klient represe: diskursivní reprodukce potřebných a nepotřebných chudých. In: *LUPTÁK, L., a kol. Neoliberalismus a marginalita: studie z českého reálnokapitalismu*. Brno: Doplněk, 137-151.

HEJNAL, O. 2014. „Naše ruiny jsou našim domovem“: Bezdomovci, domov a sociální organizace.” *Sociální studia*. vol. 11 (4), s. 33–48.

HETMÁNKOVÁ, R. 2013. Výzkumná zpráva. Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy. [online]. Praha: Jako doma o.s.. Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf

HRADEČTÍ V., I. 1996. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje.

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA, 2024a. Adresář - Domov sv. Františka - azylový dům. *Městská charita Plzeň* [online] [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://www.mchp.cz/adresar/?s=domov-sv-frantiska-azylovy-dum>

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA, 2024b. Adresář - Domov sv. Františka - nízkoprahové denní centrum. *Městská charita Plzeň* [online] [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://www.mchp.cz/adresar/?s=domov-sv-frantiska-nizkoprahove-denni-centrum>

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA, 2024c. Adresář - Domov sv. Františka - noclehárny. *Městská charita Plzeň* [online] [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://www.mchp.cz/adresar/?s=domov-sv-frantiska-nocleharny>

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA, 2024d. Adresář - Domov sv. Františka - terénní program. *Městská charita Plzeň* [online] [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.mchp.cz/adresar/?s=domov-sv-frantiska-terenni-program>

JANEBOVÁ, R. 2002. Ženy bez domova: marginální problém nebo skrytý fenomén?. [online]. *Aspekt* 01-02-2002, s. 50-52. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=90118>. [cit. 2024-01-10].

KLEPÁČKOVÁ, O., KREJČÍ, Z., ČERNÁ M. 2020. Trauma-informovaný přístup v sociální práci. Praha: Grada.

KRČÁL, P., MERTL, J. 2013. Reflexe neoliberalismu v sociální teorii a politické filosofii. In: *LUPTÁK, L., a kol. Neoliberalismus a marginalita: studie z českého reálnokapitalismu*. Brno: Doplněk, s. 11-42.

KRIPNEROVÁ, K., SIGMUND, V., BÍROVÁ, B., STRNAD, A., VAŠÁT P. et al. 2019. *Bezdomovectví a veřejný prostor*. Praha: Architekti bez hranic, z.s.

LÍMOVÁ, M. 2018. Kritická sociální práce – příležitosti a výzvy. Pracovník tváří v tvář člověku hledajícímu pomoc. *Časopis Sociální práce / Sociálna práca*, vol. 18 (3), s. 101–111.

MACHOVCOVÁ, K. 2009. Aktuálně diskutovaná témata feministického přístupu v psychologii. *Časopis Sociální práce / Sociálna práca*, vol. 9 (3), s. 124–132.

MATOUŠEK, O. a kol. 2013. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál.

MATOUŠEK, O.; KODYMOVÁ, P. A KOLÁČKOVÁ, J. (ed.). 2010. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál.

Městská charita Plzeň [online] [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://www.mchp.cz/adresar/?s=domov-sv-frantiska-azylovy-dum>

MICHÁLKOVÁ, E. 2020. *Trauma-zohledňující přístup v sociální práci jako prevence retraumatizace a sekundární viktimizace uživatelů a uživatelůk sociálních služeb*. [online]. *Časopis Sociální práce / Sociálna práca*, vol. 20 (2). Dostupné z: https://socialniprace.cz/fakta-legislativa-dokumenty/trauma-zohlednujici-pristup-v-socialni-praci-jako-prevence-retraumatizace-a-sekundarni-viktimizace-uzivatele-a-uzivatelek-socialnich-sluzeb/?fbclid=IwAR2VWPA60-vTs0nLkEgeyVg9G8uySVE3MfG9wAkbxVTAO_bszEeRoXHk04s

MPSV. 2013. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020. Praha: MPSV.

MVČR. 2024. *Elektronická sbírka zákonů a mezinárodních smluv*; [online]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/> . [cit. 2023-01-23].

NEŠPOROVÁ, O., HOLPUCH, P., JANUROVÁ, K., KUCHAROVÁ, V. 2019. *Sčítání osob bez domova v České republice. Kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. PDF; [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/S%C4%8D%C3%ADt%C3%A1n%C3%AD+osob+bez+domova+v+%C4%8Cesk%C3%A9+republice+2019+%28V%C3%9APSV%2C+v.+v.+i.%29.pdf/5adddd29-8010-1c75-49f6-24ea82721436> . [cit. 2023-12-20].

PLATFORMA PRO SOCIÁLNÍ BYDLENÍ, Z.S., 2024. Housing First. *Platforma pro sociální bydlení* [online] [cit. 2024-04-27]. Dostupné z: <https://hf.socialnibydeni.org/housing-first>

POINT 14, Z.Ú., 2024. Point 14, z.ú. - Kontaktní centrum. *Point 14, z.ú.* [online] [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.point14.cz/cz/kontaktni-centrum.html>

SCHREIER, M. 2012. *Qualitative Content Analysis in Practice*. London: SAGE Publications Ltd.

SOMERVILLE, P. 1992. Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness? *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 16 (4), s. 529–539.

SPOLEK K SRDCI Z.S, 2024. K SRDCI. *K Srdci* [online] [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/>

STANKOVÁ, Z.; RECMANOVÁ, A.; GRUNDĚLOVÁ, B.; ŽUROVCOVÁ, H. 2022. Různá pojetí komunitních center v současném diskurzu komunitní práce. *Časopis Sociální práce / Sociálna práca*, vol. 22 (2), s. 87–101.

STŘEDISKO KŘESŤANSKÉ POMOCI PLZEŇ, 2024. SKP Plzeň - Středisko křesťanské pomoci Plzeň. *SKP Plzeň* [online] [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://skp-plzen.cz/>

TADY A TEĎ, O.P.S., 2013. Terénní programy. *TADY A TEĎ, o. p. s.* [online]. [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://tadyated.org/terenni-programy/>

TOUŠEK, L. *Prostor, transgrese a bezdomovectví*. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, 2013.

TOUŠEK, L., 2012. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie* [online]. 1. Plzeň: Západočeská univerzita. [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/16844/1/hirt-a-kol_2012_vybrane-kapitoly-z-aplikovane-socialni-antropologie.pdf

VAGNEROVÁ, M. MAREK, J., CSÉMY, L. 2018. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

VAŠÁT, P. 2021. *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*. Praha: Academia.

WAGNER, D. 2015. *Confronting Homelessness: Poverty, Politics, and the Failure of Social Policy*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

WARDHAUGH, J. 2017. *Sub City: Young people, Homelessness and Crime*. London: Routledge.

YOUNG, I. M., UHDE, Zuzana (ed.). 2010. Feministické variace na téma dům a domov. In: *Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Filosofie a sociální vědy. Praha: Filosofia, 43-95.

ZUFFEREY, C. 2017. Homelessness and Social Work – An Intersectional Approach. London: Routledge.

RESUMÉ

My bachelor thesis focuses on the topic of the conceptualization of home by homeless women. The text of the thesis offers insight into the lives of women living rough, taking into account the social services they use to fulfill their needs arising from their current unfavorable social situation.

The main aim of the research was to explore the conceptualization of home by woman living rough. Equally important sub-question aimed at clarifying how social services in the city of Pilsen respond to the mentioned needs stemming from the absence of home and its perception, according to the subjective statements of women. This was done by qualitative research, consisting of six semi-structured interviews. The perception of home by woman living rough fundamentally does not differ from the perception of home by „no-living rough“ population. The social services utilized by homeless woman primarily focus on meeting needs related the material aspects of home. According to their statements, little attention is paid to other possible dimensions of home perception. The surveyed women also identify various barriers that prevent them from accessing some social services. In the discussion, I connect theoretical knowledge with research results.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Osnova polostrukturovaného rozhovoru

1. Úvod

- Úvodní seznámení – představuji sebe, výzkumný záměr
- Ptám se/žádám o informovaný souhlas a souhlas s nahráváním rozhovoru
- Informuji, že výzkum je anonymní, jméno a osobní údaje Komunikační partnerky budou pro účely práce anonymizovány
- Informuji o tom, že v případě nekomfortu může Komunikační partnerka rozhovor kdykoliv ukončit

2. “Zahřívací” kolo

- Odkud pocházíte? Jak vypadá Váš běžný den?
- Řeknete mi něco o sobě?
- Jak dlouho už jste v Plzni? Co Vás sem přivedlo?

3. Otázky týkající se bydlení

- Dokázala byste popsat co vedlo k tomu že jste skončila na ulici?
- Popsala byste mi konkrétní události, které k této skutečnosti vedly?
- Kde v tuto chvíli přespáváte?
- Jste sama?
  - Pokud jste na ulici sama, jaká to pro Vás nese rizika/benefity?
  - Pokud nejste sama, jaké to pro Vás nese rizika/benefity?
- Jak vnímáte ostatní lidi na ulici?
- Máte pocit, že Vám na ulici hrozí jako ženě odlišné hrozby než mužům?
  - Pokud ano, jaké to jsou?
  - Máte zkušenost s nějakou formou násilí/nátlaku (na ulici) u kterého se domníváte, že byl zapříčiněn tím, že jste žena?

- Vnímáte nějaký rozdíl mezi tím, s čím se na ulici potýkáte vy jako žena a mezi tím, s čím se potýkají na ulici muži?
- Co Vám podle Vás nejvíce brání v nalezení stabilního bydlení?

4. Otázky týkající se domova

Jak daná žena vnímá domov? Co pro ni koncept domova znamená – jaké má rysy, charakteristiky?

- Považujete se v současnosti za člověka bez domova?
  - Pokud ano, kde v současnosti přebýváte/přespáváte?
- Co všechno pro Vás znamená slovo “domov”?
  - Máte pocit, že v tuto chvíli máte domov?
  - Kdy naposledy jste tento pocit měla?
- Co podle Vás musí mít domov?
  - Fyzický – co by měl podle Vás fyzicky obsahovat?
  - Pocitový – jak byste se měla doma cítit?
  - Jsou pocity spojené s domovem (jako pocit bezpečí, soukromí atd.) něco, co cítíte i v prostředí, ve kterém se nacházíte teď?
- Co podle Vás znamená “být bez domova”?
  - Co je pro Vás v této situaci největší přítěží?
- Máte děti?
  - Pokud ano, hrálo jejich narození a péče o ně zásadnější význam pro Vaše vnímání domova?

6. Využívání služeb

- Využíváte nějakou ze sociálních služeb na území Plzně?
  - Středisko křesťanské pomoci
  - K Srdci
  - Terénní program TADY A TEĎ o.p.s
  - Městská charita Plzeň (Cukrovarská)

- Případně adiktologické služby
- Znáte zmíněné služby? V čem jsou pro Vás tyto služby užitečné?
  - Pokud nejsou, proč?
- Znáte některou z pobytových služeb na území města Plzně?
  - Domov sv. Františka (Noclehárna), Domov sv. Františka (Azylový dům), Domov sv. Františka (Denní centrum), Naděje
- Využíváte některou ze zmíněných služeb?
  - Proč ano? Proč ne?
  - Pokud ne, co by služba měla poskytnout, aby pro Vás byla atraktivní?
  - Pokud ano, jaká je Vaše zkušenost?
- Co Vám při využívání dané služby chybí?
  - Brání Vám ve využívání služby nějaké bariéry? Jaké?
- Hovořily jsme o Vašem vnímání domova. Poskytuje Vám využívání služeb pocit domova?
  - Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?
  - Pokud ano, měla jste v některé z těchto služeb pocit domova (alespoň na okamžik)?
  - Mohou z Vašeho pohledu tyto služby vůbec pocit domova poskytovat?
  - Pokud některou ze služeb využíváte, co Vám v ní chybí, co byste byla ráda, kdyby se změnilo, aby návštěva této služby byla pro Vás přínosnější?
- Spala jste někdy na noclehárně?
  - Pokud ne, proč?
  - Pokud ano, jaká je Vaše zkušenost?

7. Závěr

- Poslední otázky, rozloučení se, poděkuji za rozhovor.
  - Máte pocit, že by tu mělo padnout něco, na co jsem se nezeptala?

Příloha č. 2 – Ukázka kódovacího rámce

KATEGORIE: VYUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB			
Číslo kódu	NÁZEV KÓDU	PODKATEGORIE	LOKALIZACE V TEXTU (označení inf. partnerky a číslo str.)
1	Lidé pod vlivem NL ve společném prostoru (NZC Depo)	AKTÉRSKY IDENTIFIKOVANÉ BARIÉRY PŘI VYUŽÍVÁNÍ SLUŽEB	Pěnkava:7, Hrdlička:52, Volavka:
2	Potyčky mezi ostatními klienty (Noclehárna DSF, denní centrum DSF)		Pěnkava:1, Poštolka:11, Poštolka:13, Poštolka:15, Hrdlička:52
3	Absence tolerance míry alkoholu v krvi (Noclehárna DSF)		Pěnkava:7
4	Pocit ohrožení ve společných prostorech (NZC Depo)		Pěnkava:8, Hrdlička:52, Straka:43
5	Složitější přístup k PP (MCHP, Cukrovářská)		Pěnkava:8, Straka:47
6	Snad při sběru plechovek (Noclehárna DSF)		Poštolka:11
7	Nekomfort ve společnosti lidí pod vlivem NL a alkoholu (Peklo)		Poštolka:14, Volavka:19
8	Lhání o užívání NL pro vstup do Káčka (pračka, jídlo)		Volavka:20, Žluva:38
9	Velký počet lidí v jedné místnosti (Noclehárna DSF, Peklo)		Volavka:21, Žluva:40
10	Výskyt parazitů/strach z nákazy (Noclehárna DSF)		Volavka:21, Žluva:39
11	Nutnost rozdělení párů (Noclehárna DSF)		Volavka:21, Žluva:25, Žluva:39
12	Nespokojenost s jednáním pracovníků/pracovnic		Žluva:37, Žluva:39
13	Krátká doba pro využití služby (Káčko, Peklo)		Žluva:38, Pěnkava:7
14	Pracovnice/pracovníci dělají rozdíly mezi klienty		Žluva:39, Žluva:40, Straka:43
15	Krátká doba sprchování - žetony na pár minut (Noclehárna a Denní centrum DSF)		Žluva:39, Straka:47
16	Nepřiměřené tresty a sankce (Noclehárna a Denní centrum DSF)		Žluva:40
17			
18	Ospřochovat se může téměř každý den (Káčko, Point, Peklo)	NAPLŇOVÁNÍ POTŘEB SLUŽBAMI	Pěnkava:5
19	Dostatečná distribuce menstruačních potřeb		Pěnkava:7
20	Možnost noclehu "za plechovky" nebo za "rajóny"		Poštolka:11
21	Mám kde trávit čas přes den (Denní centrum DSF)		Poštolka:15, Žluva:38
22	Můžu si udělat čaj, polívku, dát si sprchu		Volavka:20, Pěnkava:5
23	Nejlíp je v Pekle na bohoslužbě		Volavka:20, Straka:43
24	Zprostředkování kontaktu s blízkými (DSF)		Žluva:30, Pěnkava:7
25	Zprostředkování zaměstnání (terén SKP)	Hrdlička:52, Hrdlička:53, Volavka:18	
26	Podpora na cestě	AKTÉRSKY CENĚNÉ ASPEKTY PŘI VYUŽÍVÁNÍ POSKYTOVANÝCH SLUŽEB	Pěnkava:8, Poštolka:15, Hrdlička:52
27	Pracovnici/ce dělají příjemnou atmosféru (Peklo)		Volavka:21, Straka:48
28	Partnerky a laskavý přístup personálu (Káčko, Point)		Volavka:21, Žluva:37
29	"Nadstandardně" ochotný přístup pracovníka/ce (Charita)		Žluva:39, Pěnkava:7
30	S téma holkama můžeš pokecat a říct jim všechno		Žluva:38, Straka:48, Volavka:21
31	Příjemné zážitky z realizovaných volnočasových aktivit		Straka:43
32	Familiární přístup některých pracovníků/íc		Straka:47, Žluva:39, Pěnkava:7
33	Bohoslužba jako příjemné strávený čas		Volavka:21, Straka:48